

www.interreg-sverige-norge.com

EUROPEISKA UNIONEN

Europeiska regionala utvecklingsfonden

LÄNSSTYRELSEN I JÄMTLANDS LÄN	
INK	2012 -12- 18
M30441-78-11	

Styrning, Integration, Mångfald.

Styrningsändring av den Nordiska modellen för utbildning: konsekvenser för mångfald och integration i en demokratisk välfärdstat.

Slutrapport Interregionalt småprojekt Sverige – Norge 2011-11-01 – 2012-20-31

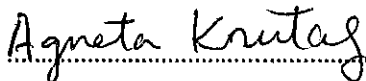
Styrning, Integration, Mångfald.

Styrningsändring av den Nordiska modellen för utbildning: konsekvenser för
mångfald och integration i en demokratisk välfärdstat.

Slutrapport Interregionalt småprojekt Sverige – Norge 2011-11-01 – 2012-20-31

NTNU, Trondheim

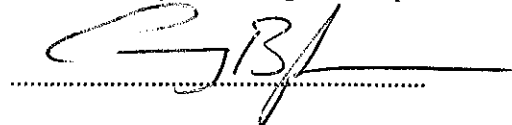
Program for lærerutdanning

Agneta Knutas

MittUniversitetet, Härnösand

Institutionen för utbildningsvetenskap

Conny Björkman

Innehåll

1.	Sammanfattning	3
2.	Bakgrund	4
2.1	Den Nordiska modellen för utbildning	4
2.1.1	Förändringar i skolans uppdrag under senare år	4
2.2	Projektets intentioner och mål	6
2.3	Huvudman	7
2.4	Finansiering	7
2.5	Tidsplan	7
3.	Projektbeskrivning, målgrupp, resultat och resultatindikatorer samt effekter	7
3.1	Projektbeskrivning	8
3.1.2	Initieringsfas, kunskapsutbyte, forsknings och utvecklingsarbete	8
3.1.3	Utvecklingsfas, kunskapsöversikt, analyser, artikelproduktion	10
3.1.4	Uppsummeringsfas, projektanalys, kunskapsdelning, internationalisering	12
3.2	Målgrupp	13
3.3	Result och resultatindikatorer samt effekter	13
3.3.1	Inledning	14
3.3.2	Den nordiska modellen	14
3.3.3	Den nordiska modellen förändras	14
3.3.4	Kommunalisering	15
3.3.5	Marknadsanpassning	16
3.3.6	Läroarbetsutbildning	17
3.3.7	Lokalsamhället	18
3.3.8	Specialpedagogiken	18
3.3.9	Skolans uppdrag	19
3.4	Övrigt	22
4.	Indikatorer	22
5.	Projektets påverkan på de genomgående horisontella kriterierna	22
5.1	Gränsregionalt mervärde	22
5.2	Bättre miljö	23
5.3	Jämställdhet mellan män och kvinnor	23
5.4	Etnisk mångfald och integration	24
6.	Informationsinsatser och skyltning av projekt	24
	Bilaga 1	25
	Bilaga 2	29
	Bilaga 3	32
	Bilaga 4	42
	Bilaga 5	44
	Bilaga 6	45

Styrning, Integration, Mangfold.

Den Nordiska modellen for utdanning under endring: konsekvenser for mangfold og integrasjon i en demokratisk velferdsstat.

1. Sammanfattning

Mot bakgrunn i problemområdet *nordiska modellen under press* har vi¹ 2011-2012 fått tildelat interregionale småprosjektmedel. Norge og Sverige har tillsammans med Danmark haft en unik historia i utbildningssammenhang, "den nordiske modellen"², där välfärdsstat og likhetsideal har stått starkt. Det som framgår är att den nordiska modellen har motstridiga riktningar. Det har därför initialt varit viktig att utväxla erfarenheter og kunnskap mellom berörda utbildningsinstitutioner i projektet.³ Videre har detta fört till att vi i seminarier avgränsat oss. Vårt mål har varit att ge exempel på hur valda delar av utbildningsområdet svarar på nyare utbildningstrender. För att nå detta mål har vi utväxlat kunnskap i seminarier, bedrivit litteraturstudier analyserat en förstudie, skrivit paper, samt deltagit i konferanser.

Oppsummert viser vår studie at sentrale karakteristikker (enhetsskolen, likeverd, demokratiske verdier, lokal forankring) knyttet til den nordiske modell for utdanning er under press. Nyere styringstrender som vektlegger accountability, i kombinasjon med valgfrihet ser ut fra internasjonal forskning til å skape en større segregering samt mindre mangfold og integrasjon i form av svakere sensitivitet knyttet til kunnskap basert på lokal kulturell variasjon. Videre fremkommer att lokal forankring og læreres autonomi minsker parallelt med at byråkrati og proceduralregler etter decentralisering av skolesystemet har fått større innflytelse. Det som også blir tydelig er at området skole i grisorgrante strøk ikke er særlig beforstket men at trender viser at spørsmål om økonomi går føre spørsmål om lokal forankring og mangfold. Slik sett kan demokratiske verdier som likeverd være under endring i det nordiske utdanningsystemet.

¹ NTNU, Program for lærerutdanning samt MittUniversitetet, Härnösand

² Antikainen (2006) menar att den Nordiska utbildnings modellen endast bör ses som en idealtyp. Författaren anser att istället för en modell så existerar det modeller eller mönster. Det som ändock framträder är att utbildningssystemet i de Nordiska länderna är en del av välfärdsstaten. Utbildningssystemet är också en del av den Nordiska arbetsmarknadsmodellen (vuxenutbildning, omskolning) och inngår i som en del i förståelsen og underbyggnaden av ekonomisk tillväxt. Se Antikainen. A (2006): In Search of the Nordic Model in Education, 2006.

³ Regionen som går på tvärs från Trøndelag til Västernorrland.

2. Bakgrund

2.1 Den Nordiska modellen för utbildning

Både i Sverige og Norge finner vi att elever och deras prestationer i skolan är avhängigt av social klass, kön og etnisitet. Som nämnts har Norge og Sverige tillsammans med Danmark haft en unik historia i utbildningssammanhang med "den nordiska modellen", där välfärdsstat⁴ og likhetsideal har stått starkt. Arnesen & Lundahl (2006) diskuterer om de nordiska länderna i nutid skiljer sig åt från andra europeiska länder. Författarna lyfter i detta sammanhang fram fyra områden som de menar är centrala drag i den nordiska modellen för utbildning; *Fri utbildning* och sätt att hindra social exklusion av unga människor mellan skola og arbete, *enhetsskolan* att det är ett mål att alla ska gå i samma skola så länge som möjligt. För det tredje gäller det betydningen av lokalsamhället og *likvärdighet*, att enhetsskolen/fellesskolen skall ha *lokal förankring* (Arnesen & Lundahl,2006).

2.1.1 Förändringar i skolans uppdrag under senare år

Initialt kännetecknades den nordiska modellens enhetsskola av central og regelstyrning. Genom åren från 1960-talet og framåt genomgick enhetsskolan som en del i regelstyrningen nya direktiv i form av revidering av läroplaner og revidering av ekonomisk stöd. Efter restruktureringen av skolsystemet i de skandinaviska länderna under 1990-talet finner vi ett skifte från centralstyrning av skolan till ett decentraliserat og i viss mån deregulerat system. Det tillkom också i denna omvandling en ide om lokal frihet med marknaden som modell. Principen från centralt håll var att skifta från regelstyrning till styrning genom mål. Den lokala nivån (kommun) fick ansvar för ekonomi samt uppsatta läroplansmål. I praktiken betydde det att lärarna i skolan skiftade från att vara stadsanställda till att bli kommunanställda. Det innebar också att det var lärarna i skolan som nu skulle tillse att varje elev uppnådde målen i läroplanen. Det var staten som genom kontroll av kommuner, skolor og elever fick svar på om lärarna gjorde sitt arbete gott nog. Med en övergång från reglerstyrning till kontroll av mål konkurransutsattes skolan. Därigenom tillkom marknadsideologi som ett nytt moment i skolan i kombination med likvärdighetsideologi. Skillnad i möjligheter för elever ställdes mot argument som framhävde att rättvisa bättre kunde

⁴Välfärdspolitiken växte fram ur trygghetsproblemet og kom på den politiska dagordningen när det feodala arbetet ersattes med kapitalistisk lönearbete något som skedde i Norge & Sverige så sent som under senare hälften av 1800-talet. Klas Åmark (2011) gör i en historisk studie en genomgång av tidigare forskning om välfärdsstaten og välfärdspolitik samt en analys (historisk) över likheter og skillnader mellan Sverige og Norge. Se Klas Åmark, *Hundra år av välfärdsolitik. Välfärdsstatens framväxt i Norge og Sverige*. (Umeå: Boréa förlag, 2011).

uppnås genom prestation och belöning.⁵ Detta bidrog till ett öka kravet om individuellt ansvar hos varje enskild elev (Aasen,2003). Vidare finner vi argument för utbildningens betydelse för ekonomisk tillväxt och nationens konkurrensmöjligheter med omvärlden. Samtidigt framhövdes individens möjligheter, det vill säga argumentet som framhäver att kunskap är makt.⁶ I motiveringen för utbildning som faktor i ekonomisk tillväxt blev det också satt fokus på teknisk – kognitiv "knowhow". Det argumenterades att i ett samhälle som förändras snabbt fanns det behov för olika former av färdigheter. Utbildning fick därför i uppdrag att lägga vikt vid grundläggande och icke föränderlig kunskap och färdighet. Detta skulle ske i kombination med en konservativ roll som också tog hänsyn och ansvar för vårt kulturella arv. Målet för utbildning var fortsatt att sträva mot fattigdom, lika möjligheter och orättfärdighet i nationen (norden). Vi ser här en kombination av traditionell konservatism med en auktoritär attityd där det efterfrågas hårdare arbete och mer disciplin parallellt med en tro på markedskrafterna och konkurrens (Aasen,2003) .

Med införandet av målstyrningen började myndigheterna efterhand också att lägga ökad press på skolor och institutioner, så väl som lärare. Det skedde genom utvidgad kontroll med national och international evaluering för kontroll av "kvalitet". Med förändringen av styrningen av skolan under 1980- og 1990-talet (i de nordiska länderna) i kombination med en starkere internationalisering utmanas den "nordiska modellen" i utbildning (Aasen,2003). Centrala värden i den nordiska modellen med fokus likvärd – förstått som både mångfald og integration,⁷ lokal förankring og demokrati står nu i konkurrens med en mer instrumentell syn på utbildning. Detta innebär (för lärare och skolor i Norden) som nämnts national kontroll genom evalueringar, målstyrning, standardiserade tester samt "management by result" och med detta också en recentralisering av utbildning (Aasen, 2003).

I nutid influeras sålunda styrning och kontroll i Nordisk utbildning av internationala trender. Internationala aktörer som för exempel OECD förstår eleverna i skolan som humankapital og

⁵ Sett efter andra världskriget hävdade socialdemokraterna "human equality" och att människor är likvärdiga. Efter 1990-talet förändras argumentet och likvärdighet blev knutet upp mot skillnad "equity through diversity". Se Petter Aasen "What happend to Social-Progressivism in Scandinavia. Restructuring Education in Sweden and Norway during 1990th" (2006). s. 147.

⁶ Historiskt , om vi ser på Nordisk skolutveckling innanför den socialdemokratiska traditionen med dess fokus på likvärdighet, enhetsskolan, lokal förankring og demokrati fanns en intention att styrka den enskilde individen i att förverkliga sina ambitioner. Genom regelstyrningen var eleverna skärmade från yttre tryck (Ingen testning på uppnådda mål), parallellt som staten genom ekonomiska subventioner och detaljerade regulationer organiserade skola och personal (Lindblad et al.2002).

⁷ Med synen på likvärdighet förstått som skillnad och kulturell frigjorelse i ett multikulturellt pluralistisk samhälle är gemensamma mål och det gemensamma goda inte längre självklart. Se Petter Aasen "What happend to Social-Progressivism In Scandinavia. Restructuring Education in Sweden and Norway during 1990th", s.147.

utbildning knyts til økonomisk rasjonalitet (Karlsen,2006)⁸. Det sker en økad kontroll av både elevs og lærers arbeid (mätning og oppnåelse av mål) og därvidlag en sterkare "mainstreaming" av utbildning. Emellertid svarar Norge og Sverige olika på dessa trender där Sverige har ändrat sitt skolsystem i högre grad än Norge. Detta ser vi bland annat genom privatisering av skolan och en längre historia med testning i Sverige (Karlsen,2006). Vidare befinner vi oss i detta interregionala småprosjekt i områden med glesbygd (Trøndelag-Jämtland,Västernorrland). Det kan här nämnas att svenska kommuner i högre grad än norska drivit en økonomisk nedläggningspolitik i glesbygd. Detta trots att det generellt i Norden inte finns tillräckligt med kunnskap om vad som er bra eller mindre bra med små skolenheter. Det finns heller inte tillräckligt med kunnskap om små skolenheter roll i lokalsamhället eller de konsekvenser som skolcentralisering får för elever, platsen och lokalsamhället i glesbygd (Thelin & Solstad, 2005).

2.2 Prosjektets intentioner och mål

1. *Kunnskapsheving* mellom universitet og mellom lærer og rektorer i et regionsoverskridende samarbeid for å gi *informasjon om politiske styringsprosesser i nordisk grenseoverskridende sammenheng* og dets innvirkning på kultur, folkehelse samt stads og landsbygdsutvikling i et utdanningsperspektiv.
2. *Utvexle erfaringer og kunnskap om nye styringsformer og deres konsekvenser i og for utdanning i glesbygd* med fokus på mangfold og integrasjon samt likeverd og demokrati.
3. *Kartlegge og gjøre rede for sentrale problemer* knyttet til lærers handlingsrom med fokus på mangfold og integrasjon for å bedre skolens rolle i demokratisk utvikling av samfunnet og styrke den nordiske modellen i internasjonale sammenheng.
4. *Utvikle et hovedprosjekt* med fokus på lærers og rektors handlingsrom og de konsekvenser som følger med de nyere styringstrenderne, standardisering og marknadorientering og de konsekvenser de har fo likeverd og demokrati i et nordisk utdanningsperspektiv.

⁸ Se Gustav Karlsen *Utdanning, styring og marked: Norsk utdanningspolitikk i et internasjonalt perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.

2.3 Huvudman

Svensk deltagelse i projektet; Mittuniversitet 871 88 Härnösand.

Projektansvarig Sverige; Conny Björkman conny.bjorkman@miun.se

Norsk deltagelse i projektet; NTNU, Program for lærerutdanning 7491 Trondheim.

Prosjektledare; Agneta Knutas agneta.knutas@plu.ntnu.no

2.4 Finansiering

Interregionalt småprosjekt

Se bilagor från Sverige och Norge

2.5 Tidsplan

Initieringsfase: seminar og prosjektutvikling, fordeling av roller	nov 2011- jan2012
Pilotstudie, data og analyse	mars 2012 –aug.2012
Seminar: Analyse, resultat. Uppfølging av seminar	april 2012 – maj 2012
Seminar: oppsummering og videreføring av data samt pilotstudie	oktober 2012
Spredning av resultater	mars 2012- dec 2012
Planlegge virksomhet og resultat etter prosjektslutt	oktober 2012

3. Prosjektbeskrivning, målgruppe, resultat og resultatindikatorer samt effekter

Vår avsikt har varit att utväxla kunskap samt driva forskning och utvecklingsarbete i ett samarbete mellan Mittuniversitet, Härnösand, Sverige samt Program for lærerutdanning Trøndelag, Norge. Vi har tagit utgångspunkt i den Nordiska modellen för utbildning och fokuserat på internationala styrningstrender, policy och förändringar som dessa trender/policy/inflytande för med sig för den nordiska modellen och utbildning. Vi har också fokuserat på gränsöverskridande kunskapsökning/delning samt kompetensökning innanför området styrningstrender och policy i utbildning nationalt och internationalt. Vidare har vi riktat blicken mot att få kunskap om hur lärares handlingsrum präglas av de nye styringsformerna i de två länderna och vilka konsekvenser det har för mångfald, integration og genomstrømmning i utbildningssystemet med fokus på begrepp som likvärd och demokrati. Därtill har vi sett för oss att detta projekt bidrar till att stärka universitetens roll i denna region, nationalt och internationalt. Genom analyser av styrningsdokument samt av förstudie/pilot har en kartläggning påbörjats med syfte att avgränsa centrala problem knutna till styrningstrender, utbildningspolicy samt lärares

arbete. Med resultaten från kunskapsutväxling, forsknings och utvecklingsarbete samt analyser och deltagande i internationell konferans har vår ambition varit producera ett underlag till en större projektsökning.

3.1 Projektbeskrivning:

Initieringsfase: seminar og prosjektutvikling, fordeling av roller	nov 2011- jan2012
Seminar: Analyse, resultat pilotstudie. Skrivning av søknad	april2012– maj 2012
Seminar: oppsummering og videreføring av data samt pilotstudie	oktober 2012
Spridning av resultat	aug 2012- des. 2012
Planlegga verksamhet och användning av resultat efter projektslut	oktober 2012

Obs! För redovisning av kostnader som lagts på respektive aktivitet i projektet knutet till projektbeskrivning, svensk samt norsk budet, Se finansieringsbilagor.

3.1.2 Initieringsfase: Kunskapsutbyte, forsknings och utvecklingsarbete

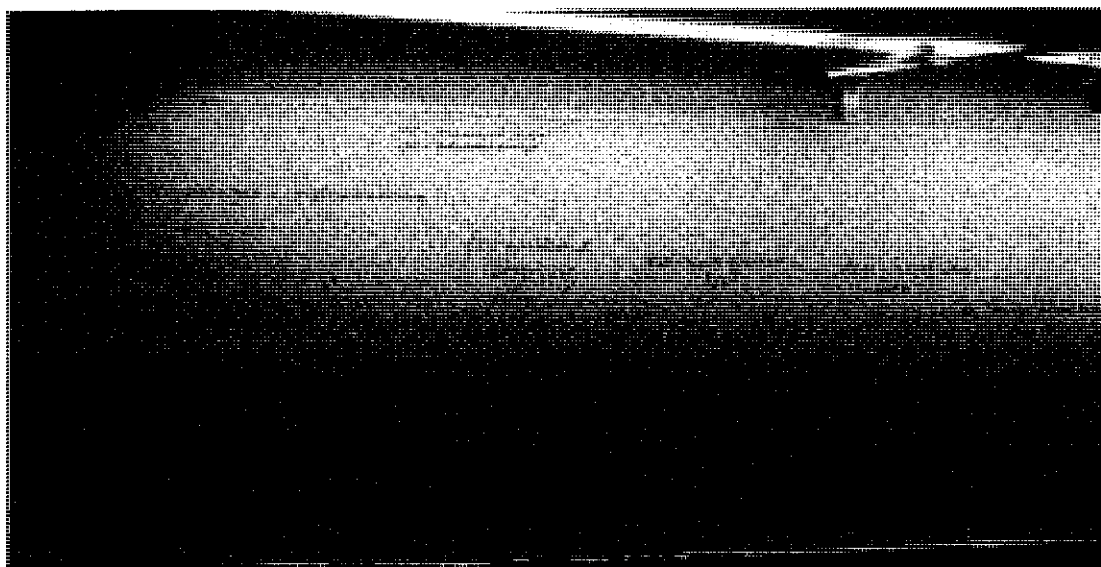
Projektet beviljades småprojektmedel i 2011-11-01. Under december månad genomfördes telefonmöten mellan Program for lærerutdanning (Trondheim) och Mittuniversitetet (Härnösand). Dessa telefonmöten lade grunden till/för beslut om arbetsfördelning i småprojektet. Till upptaktsmötet i Östersund den 24 februari 2012 författade Cecilie Haugen og Agneta Knutas ett inledande tekstunderlag med fokus på ”den Nordiska modellen for utdanning – konsekvenser for mangfold og intergrasjon i en demokratisk velferdstat”. Dokumentet sändes per mail ut till deltagarna den 30 januari 2012. Teksten utgjorde ett gemensamt diskussionsunderlag vid upptakts seminarium förlagt till Mittuniversitetet i Östersund med start på kvällen den 23 februari och med avslut den 24 februari 2012 på eftermiddagen. I efterkant av mötet sändes referat ut till deltagarna.⁹ Närvarande vid upptaktsmötet i Östersund var tre personer från Mittuniversitetet i Härnösand samt fem personer från NTNU/Program for lærerutdanning i Trondheim¹⁰

⁹ Se Bilaga 1 och 2

¹⁰ Från Mittuniversitetet; Professor Christina Segerholm, Prefekt Conny Björkman, Professor Gunnar Berg, Från NTNU/Program for lærerutdanning; Førsteamanuensis Maria Øksnes, Førstelektor Tine Arntzen Hestbek, Førsteamanuensis Cecilie Haugen, Førstelektor Ragnhild Olaug Liland, Førsteamanuensis Agneta, Knutas,

I arbetsgruppen fastslogs att projektet i linje med interregionala direktiv och söknad fokuserade *Ekonomisk tillväxt- kompetensutveckling och FoU*. Projektgruppen kunde konstatera att den nordiska modellen i Sverige och Norge med ökad internationalisering undergår förändring. Mot bakgrund av förändring i styrningen och dess konsekvenser för den nordiska modellen (Sverige och Norge) kom arbetsgruppen vid detta möte överens om att projektets avsikt var att rätta blicken mot mångald och integration samt likvärdighet för att bättra/bidra till diskussionen om skolans roll i demokratisk utveckling av samhället. Kunskaps samt forsknings och utvecklingsarbete ville mot denna bakgrund ingå som en naturlig del mellan länderna. Vidare diskuterade gruppen möjliga bidrag till/för att styrka/problematisera den Nordiska modellen i internationalt sammanhang genom att visa till för och nackdelar i vår tid, dels genom litteraturstudier men också genom deltagande i konferanser och genom publicering i tidskrifter.

På upptaktsmötet i Östersund beslutade arbetsgruppen om avgränsning i projektet. Från den norska gruppen föreslogs att småprojektet året 2011-2012 skulle fokusera en forskningsöversikt med inriktning på styrdokument, ändringar i styrning och "den Nordiska modellen" perioden 2008-2012. Projektgruppen diskuterade också det gränsöverskridande samarbete som rör glesbygd, kultur samt stads och landsbygdsutveckling i ett utbildningsperspektiv. Begrepp som lokal förankring och intellektuell segregering diskuterades i detta sammanhang.

Vidare lyftes fyra kännetecken för den "Nordiska modellen" i utbildningsammanhang fram; *tillgång utbildning - hindra social exklusion, enhetsskolan/fellesskolan, demokratiska värden og deltagelse samt lokal förankring*. Det beslutades att en översikt av tidigare forskning med fokus på frågan "vad är den Nordiska modellen" skulle produceras för att bidra till möjlig *definition av skolans uppdrag*. Frågor som; *varför kom modellen till* samt *vad skulle styras/lösas* ansågs kunna bidra till bakgrund till intentioner. Bakgrunden sågs som ett komplement till en kunskaps översikt (vilka är uppdragen, vilka ändringar mellan 2008-2012) samt dokumentanalys av policytexter i utbildning (skollag, läroplan, SOU, Prop, Stortingsmelding osv. i Sverige, Norge i perioden 2008-2012 (fem år). Vilka uttryck får det förändrade uppdraget i dokument, policytexter i förhållande till de begrepp som avgränsar projektets förståelse av den Nordiska modellen (se bild). Projektgruppen konstaterar att vad som kvarstår är *konsekvenser för* (se bild) den nordiska modellen. Utifrån den bakgrund och den kunskap och analys som detta småprojektet resulterar i utarbetas en söknad i förhållande till de konsekvenser för den nordiska modellen som resultaten av projektet kommer fram till.

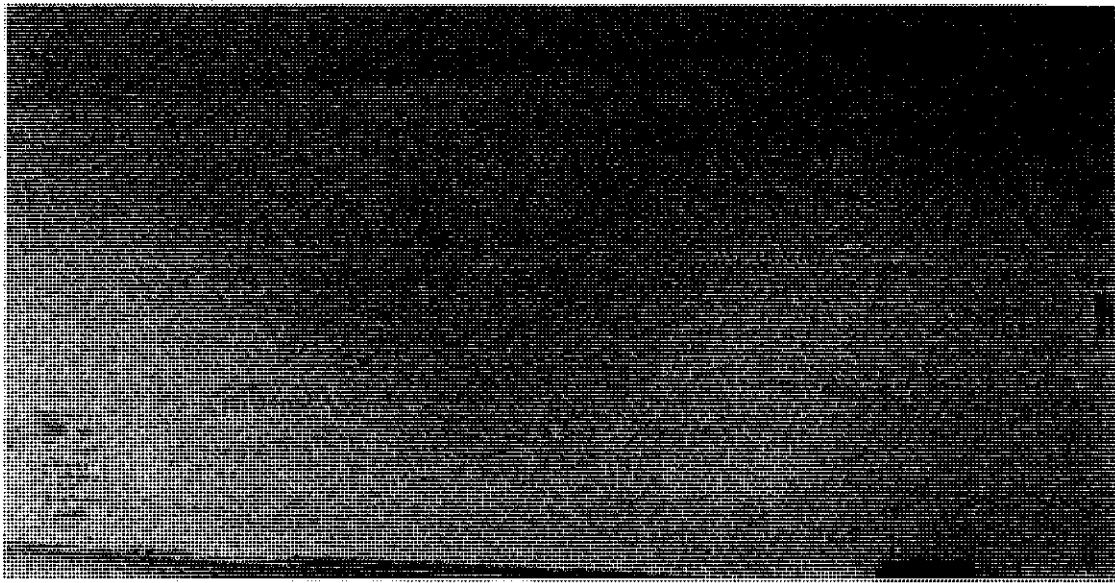
Universitetslektor Ragnhild Liland deltog på Nordic educational reserach konferansen (NERA) i Köpenhamn i mars 2012 och presenterade där sitt *paper* som omhandlar lokalt inflytande samt lärares autonomi med utgångspunkt i begreppet tid och den ökande tidspress norska lärare upplever under inflytande av nyare styrningstrender.

3.1.3 Utvildingsfase: Kunskapsöversikt, analyser, artikelproduktion

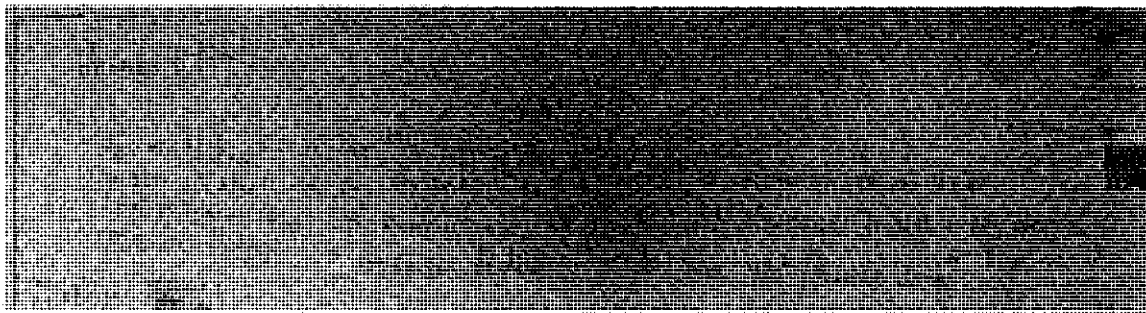
Den 19 april 2012 genomfördes ett avstämningsmöte i projektet vid NTNU *program for lærerutdanning*, Trondheim.¹¹ En forskningsöversikt, bakgrund till framväxt av den Nordiska modellen för utbildning hade till detta datum producerats av *førsteamenuensis* Agneta Knutas¹² Dokumentet låg til grund för kunskapsutväxling mellan de två institutionerna NTNU *program for lærerutdanning* och Mittuniversitetet. Vidare diskuterades och analyserades förändring i styrningen av utbildning i länderna Sverige och Norge från 1945 och fram till nutid i form av styrdokumenter och i form av ekonomiska förändringar och villkor, samt hur skolan påverkats av detta (se bild)

¹¹ Närvarande; Lektor Jan Perselli, Prefekt Conny Björkman, *Førsteamenuensis* Agneta Knutas, *Førsteamenuensis* Cecilie Haugen.

¹² Se bilaga 3.

Vidare tog Cecilie Haugen med utgång i Hernes (1974) upp skilda perspektiv på begreppet likeverd/likvärd (se bild). Mötet ventilerade likhet och skillnader (utifrån begreppen) mellan t.e.x. konsekvenser i skolgång, tillgänglighet, konkurrans, prestation, social mobilitet, och testning av uppnådda läroplansmål.

Ett mötes referat sändes ut till alla deltagare i projektet.¹³

Under perioden april –maj 2012 har en förstudie/pilot (Norge, skuggning samt fokusgruppintervju) med fokus på 3 lärare i de tre sista åren i den norska grundskolan utgjort underlag för analyser. Analysen har fokuserat förändring i styrningen av skolan, var begrepp som

¹³ Se bilaga 4.

accountability, mångfald och integration har stått i fokus. Vid en seminar/forskningsdag på NTNU och program for lærerutdanning den 2 maj 2012 "Skolen som arena for Danning, Demokrati och medborgerskap" presenterades det interregionala projektet "Den nordiska modellen" för deltagarna i seminariet av førsteamenuensis Agneta Knutas.¹⁴

I projektet har vi inte haft möjlighet att följa upp vår ambition med en förstudie/fokus på rektorer.

3.1.4 Uppsummeringsfas: Projektanalys, kunskapsdelning, internationalisering

Som en följd av interregprojektets resultat deltog 17- 21 september 2012 Førsteamenuensis Cecilie R. Haugen och Universitetslektor Ragnhild Liland, med presentationen *Is Denationalisation and Neoliberalism Threatening the Nordic Model Of Education?* i European Conference on Educational Reserach (EERA/ECER) 17-21 september 2012, Cadiz, Spain. Vidare deltog också Førstelektor Tine Arntzen Hestbek samt Førsteamenuensis Agneta Knutas med presentationen: *Teachers between governance/control and authority/autonomy*.

I Interregprojetet sammanstrålade deltagarna¹⁵ den **18-19 oktober 2012** till ett lunch till lunchmöte i Östersund för att diskutera resultat samt slutrapport. Vid detta möte hade Agneta Knutas på förhand sänt ut ett första utkast vidrörande slutrapport i Interreg projektet Styring, Integration och mangfold. Vidare hade Jan Perelli¹⁶ också sänt ut ett paper som omhandlade tidigare forskning innanför området Nordiska modellen och området utbildning cirka 5 år tillbaka i tiden. Vid mötet diskuterades utkastet till rapporten/erna, samt möjligheter att på bakgrund av våra resultat o projektet Styring, integation och mangfold genomföra en komparativ studie med fokus på skola og samhälle i glesbygd. Det beslutades att undersöka möjligheten att genomföra en mindre pilotstudie på två mindre orter i glesbygd (på var sida om svensk/norsk gräns) som ett led i att till år 2014 kunna lägga fram en större söknad till Interreg vidrörande Den nordiska modellen och förändrar och konsekvenser för likvärd, mångfald, integration och hållbart samhälle.

För redovisning av hur stor kostnader födelelats i projektet i svensk och norsk budget se bilagor.

¹⁴ Se bilaga 5

¹⁵ Professor Gunnar Berg, Professor Christina Segerholm, Lektor Jan Perselli, Førsteamenuensis Cecilie Haugen, Førstelektor Tine Arntzen Hestek, Førsteamenuensis Agneta Knutas, Prefekt Conny Björkman.

¹⁶ Se bilaga 6

3.2 Målgrupp

Målgruppen har bestått av lärarutbildare och forskare representerande två Universitet, NTNU och Mittuniversitetet i ett gräns/regionsöverskridande samarbete med fokus på kunskapsutbyte, kompetensökning samt forsknings och utvecklingsarbete. Projektgruppen har utväxlat erfarenhet och kunskap om politiska styrningsprocesser i utbildning. Vidare har gruppen analyserat förändring i styrning av utbildning och dess konsekvenser och inverkan på kultur, hållbart samhälle, människors livsvillkor i tillägg till stads och landsbygds/glesbygdsutveckling i ett utbildningsperspektiv. De två universiteten; NTNU, program for lærerutdanning samt Mittuniversitetet har genom projektet, samarbetet och projektet resultat erhållit ett mervärde i form av kunskaps och kompetenshävning. Likaså har projektet bidragit till att deltagarna i projektet, både lärare och rektor genom utväxling av kunskap har erhållit kompetensökning med särskilt fokus på förändring i styrning av utbildning i regionen. Vidare har forsknings och utvecklingsarbete mellan lärarutbildare lett till fördjupad kunskap samt kompetenshävning beträffande förändringar i styrning och konsekvenser för välfärdsamhället och *den nordiska modellen i utbildning* med särskilt fokus på regionen och människors utbildnings villkor både vad gäller stad och landsbygd.

3.3 Resultat och resultatindikatorer samt effekter

Mål; Kunskaps och kompetensökning mellan lärare, forskare och rektor i ett regionsöverskridande projekt har uppnåtts. Det har skett genom forsknings och utvecklingsarbete. I projektet har vi genom litteraturstudier samt med uppföljning och analyser i seminarier lokaliserade både i Jämtland och Trøndelag erhållit relevant information om politiska styrningsprocesser i utbildning i ett nordiskt gränsöverskridande sammanhang. Med utgångspunkt i *den nordiska modellen för utbildning* har projektet bidragit till kunskapsökning i regionen särskilt fokus har lagts vid förändring i styrning av utbildning och den inverknings/indikatorer styrningen i förlängningen har på kultur, samt stads och landsbygdsutveckling i ett utbildningsperspektiv. Effekter av projektet som kan redovisas är forsknings och utvecklingsarbete i seminarier samt i form av presentationer av på konferanser. Därtill analys av datamaterial som lett till problematisering av utbildning och skrivande av paper med fokus på förändring i styrning. Angående kommande effekter har vi för avsikt att genomföra en projektsökning för ett större tre-årigt forskningsprojekt med fördjupning i

förändring av styrning och konsekvenser för integration, mångfald och likvärd, samt de villkor som vi finner i gränsöverskridande regionen Trøndelag, jämtland, västernorrland. Vidrörande resultat, kunskapsökning och analyser av förändringar i den nordiska modellen följer i det nästa en uppsummering.

3.3.1 Inledning

En gemensam välfärdsinriktning i de flesta av världens demokratiska stater är skolan. I de nordiska länderna har vi sedan mitten av 1990-talet sett förändringar vilka verkar vara del av en större trend än de enskilda staters medvetna val. Historiskt sett har vi i Norden refererat till den "Nordiska modellen" som någonting gemensamt också i sammanhanget skolan, vad vi avser att skolan skall "göra" (utbilda) och vad den skall fostra till (samhälle). Norska och svenska skolelever tillbringar många tusen timmar i skolan och det är naturligtvis viktigt att denna tid ger utdelning både åt eleverna som tillbringar sin tid där och åt samhället som satsar betydande resurser på detta.

3.3.2 Den Nordiska modellen

En sak som kännetecknat den skola som växte fram i Norge och Sverige sedan mitten/slutet på 1800-talet var att den skulle finnas nära barnen. Det gällde också på landsbygden. Från tiden efter 1945 drev de Nordiska länderna ett aktivt samarbete i byggandet av demokrati samt samhällsmedborgarnas välfärd och trygghet. Skolan fick i detta samarbete en central roll. Det var skolan och klassrummet som genom en kulturell kanon (allas lika möjligheter) hade till uppgift att fostra till demokrati. En internationell influens som John Dewey (1916/1999) med sin förståelse av *utbildnings som demokrati och kommunikation* fick härvidlag inflytelse i inlemmades i den Nordiska utbildningsmodellen (Dewey 1916/1999). Skolan ansågs av ledande politiker vara ett medel för att avskaffa klassamhället, och den ansågs också spela en avgörande roll för ekonomisk utveckling under framstegsåren på 1950- och 1960-talen. De nordiska länderna kännetecknades av att de hade centraliserade starka stater, särskilt var detta tydligt i jämförelse med t.ex. USA och England, men även i Frankrike och Tyskland.

3.3.3 Den Nordiska modellen förändras

Den svenska, och den norska skolan, har tidigare uppmärksammats för goda resultat. Därför är det senaste decenniets olika internationella utvärderingars resultat en nedslående läsning för alla som har skolan som sitt arbetsområde. (Teihaug, Mediås, Aasen, 2006, Antikainen, 2006). De

prestationsresultat som här ger anledning till eftertanke är dock bara en del av vad många anser vara en skola i kris. Klassklyftorna sägs öka, elever från studieovana hemmiljöer halkar efter de elever som kommer från gynnsammare omständigheter. Skolan som har haft och fortfarande har som en av sina viktiga uppgifter att i skolans sammanhang kompensera för olikheter i uppväxtbetingelser har länge sagts få allt svårare att uppfylla kriteriet "likvärdig skola". Vi ser idag en "avnationalisering" av utbildning, där överstatliga aktörer som OECD spelar en central roll för att påverka de enskilda länderna. I OECD:s policy för likvärdighet kan utläsas att en kombination av ansvar, självständighet, accountability, valfrihet och privatisering presenteras som lösningar för att förbättra likvärdigheten, utan att de kan påvisa någon forskning som understöttar denna tillnärmning (Haugen, 2012). Våra resultat visar att den nordiska modellen med sitt fokus på en jämlik skola, (likvärdighet) och utjämningen av sociala skillnader står under press. Vi ser att en marknadsanpassning tillsammans med standardiserade tester av studenter mest troligt leder till:

- Större elevhomogenitet i enskilda skolor, dvs. mindre heterogen studentkår, en högre grad av social segregation.
- Standardiserade tester kan i stället komma att fungera som ett verktyg för sortering i utbildningssystemet, vilket snarast bidrar till ökad segregation.

Forskare oroar sig för att situationen i de Nordiska länderna nu tenderar att leda mot en avveckling av den nordiska modellen för enhetsskolan, att de nordiska länderna är på väg mot ett elitkolesystem mer likt det franska (ökad segregering). Det betyder också att det viktigaste blir vilken skola eleven har gått i, och vilket ämne och vilken examen eleven har tagit kommer att spela mindre roll för dennes framtid (Ringarp 2011, Guneriussen, 2012, Broady, 2011, Haugen, 2012).

3.3.4 Kommunaliseringen

I Sverige och Norge har överföringen av skolan från staten till kommunerna inneburit en förändring av/vi välfärdssektorn. Reformen ökade storleken på den kommunala sektorn med en femtedel, vilket gör reformen en av de största i modern historia. Trots stöd för reformen har processen skett mycket långsam, diskussioner pågick under cirka 20 år innan det fattades beslut. Reformen har med influenser från både national och interantional testing (PISA) medfört att

kommunernas skolor (testresultat av elever) i media snävt framställs som bättre och sämre skolor. Denna övernational diskurs förstår vi som en ekonomisk diskurs (return on investment) där vare sig lokala eller kontextuella förhållanden är föremål för analys eller diskussion (Hestbekk, 2012, Knutas, 2012). Decentraliseringen av styrning från staten till kommunerna med fokus på tilldelning och hantering av bidrag har också bidragit till att kommuner som tog över skolor med högre kostnader än motsvarande skolor i andra kommuner bantade dessa kostnader. Samtidigt som kommunaliseringen har det följt andra reformer på skolområdet. I Sverige i högre grad än i Norge ser vi ett genomslag av friskolereformen, i båda länderna införande av den kursutformade gymnasieskolan, med program istället för linjer i gymnasieskolan, samt ett nytt betygssystem. I fortsatta studier ser vi att det finns intressanta frågor att ställa i förhållande till vad som sker med lokal anknytning, likvärd samt mångfald när kommuner å den ena sidan håller sina kostnader nere (ekonomistyrning) parallellt som staten ger "tillstånd" till privata skolor "friskolor" att driva skolverksamhet. I Sverige har utbildningsdepartementet gett professor e.m. Leif Lewin i uppdrag att under 2013 utreda skolans kommunalisering avseende studieresultat, läraryrkets villkor, löner och status samt likvärdigheten inom skolan (Ringarp 2011, Dir 2012:84)

3.3.5 Marknadsanpassning

Norge och Sverige har tillhört en kooperativ politisk ekonomi kännetecknat vid en stor grad av samarbete mellan myndigheter, arbete, profession, arbetstagare och arbetsgivarorganisationer. Det ger in synnerligen integrerad, centraliserad och konsensusorienterat politisk beslutningsystem (Wilensky, 2002). Det var socialdemokraterna som genom sina långa regeringsinnehav, utifrån idéer om ett "jämligt och likvärdigt samhälle" byggde upp stora delar av välfärdsstaten. Under 1980-talet skedde utbildningspolitiska förändringar, (tillika även inom välfärdsstaten generellt) vilket bidrog till strukturella omvälvningar som påverkade lärarkåren. Utbildningsreformer genom de sista 20 åren visar att Norge och Sverige lämnat denna konsensusorientering (sträng statlig regulering) av skolan och ett lovverk som sätter tydliga och rampräglade mål. Norge var först ute med ramfinansiering till kommunerna (1986) medan Sverige införde detta 1994. Reformerna kan ses i ljuset av en ny reformstil (anpassning till marknadsekonomi) som sålunda inte nödvändigtvis tillvaratar lärarnas intressen i skolfrågor (jmf. Wilensky, 2002). Vi menar att kommunaliseringen av lärarna och införande av nationala prov är viktiga indikationer på detta.

Decentraliseringen av styrningen med marknaden som modell visar att lärarnas mandat och iden om lokal frihet i uppnåelse av mål kommer på kollisionskurs med kommuner, de politiskt styrande samt administrativa mellannivåer vilka har/tar sig företräde i frågor som berör lärarnas arbete och som lärarna i utgångspunkten fått mandat att styra över (Knutas, 2012, Aasen, 2003). Genom den ökade kontrollen¹⁷, som bidrar till att lyfta fram lärarnas ansvar för mål parallellt med styrning/direktiv av/till lärarna och deras arbetsuppgifter (kommunnivå) minskar autonomi hos lärarna, ledarskapet och den enskilda skolan (Persson, 2008, Liland, 2012).

3.3.6 Lärarutbildningen

Lärarutbildning är också ett område som numera får mycket uppmärksamhet. Liksom för det allmänna utbildningssystemet är uppmärksamheten riktad mot starkare styrning, centralisering, specialisering och standardisering av både utbildningen som sådan, och av lärarnas arbete. OECD hävdar i "Teacher matter" att lärarutbildningen måste baseras på tydliga standarder kopplade till den övergripande utbildningens lärandemål, samtidigt som de lärare som presterar väl bör belönas. Med andra ord rekommenderas det att i lärarutbildningen läggs större vikt vid instrumentell kunskap. Forskning vid NTNU i Trondheim visar att ämnet "pedagogikk" å ena sidan har en kunskapssyn som mer innebär ett "kritiskt och autonomt" kunskapssökande, och att "fagdidaktikk" å andra sidan har ett jämförelsevis mer instrumentellt kunskapssökande. Detta förhållande är inte lika accentuerat i Sverige, men det är ändå en relevant och värdefull distinktion. Man kan här säga att ämnesdidaktiken uppvisar en större följsamhet med de direktiv som kommer från den för tillfället gällande utbildningspolitiken, medan pedagogiken som ämne mer är inriktad mot utveckling och förändring av skolan utifrån principer givna i och genom den egna vetenskapliga disciplinens förutsättningar. Man kan koppla denna distinktion till det resonemang som Basil Bernstein för om skillnaderna mellan "horisontell diskurs" och "vertikal diskurs", och där den norska forskningen knyter ämnespedagogiken till "horisontell diskurs" och pedagogiken till "vertikal diskurs". De norska forskarna kopplar vidare den "vertikala" kunskapssynen till den finska skolans framgångar. (OECD 2005, Hestbek, 2012, Bernstein 2000)

¹⁷ Internationala tester, centrala tester samt kommunal ekonomi och direktiv.

3.3.7 Lokalsamhället

Detta interregionala projekt rör områden med glesbygd (Trøndelag, Jämtland, Västernorrland). Det kan här nämnas att svenska kommuner i högre grad än norska drivit en ekonomisk nedläggningspolitik i glesbygd. Det finns dock generellt i Norden inte tillräckligt med kunskap om vad som är bra eller mindre bra med små skolenheter. Det finns heller inte tillräckligt med kunskap om små skolenheters roll i lokalsamhället eller de konsekvenser som skolcentralisering får för elever, platsen och lokalsamhället i glesbygd. Tidigare pedagogisk forskning lyfter också fram att vi behöver förstå hur utbildning samspelar med andra samhällsområden (exempelvis lokalsamhället). Forskning har visat att det mest förekommande är att ekonomiska konsekvenser går före det centrala och lokala i förhållande till glesbygd. Vidare är det intressant att förstå hur sambandet ser ut mellan övergripande nivåer, det vill säga allt från reformbeslut och läroplaner till skolor. Mot bakgrund i den nordiska modellen för utbildning ser vi att lokal förankring i utbildning mister den betydelse den tidigare haft. Det ser ut som att kunskap baserat på kulturell variation (mångfald) minskar då/när kommuner i förhållande till glesbygd väljer ekonomiska rationella lösningar före lokal frihet och handlingsutrymme (Thelin och Solstad, 2005).

3.3.8 Specialpedagogiken

Specialpedagogiken är ett kunskaps- och forskningsområde som särskilt behandlar möjligheterna att anpassa undervisningen till barn (och vuxna) med behov av särskilt stöd. Om man vill förstå hur ett uttryck som "en skola för alla" kan tolkas så erbjuder specialpedagogiken en konkret illustration till detta. Genom att se på specialpedagogikens förutsättningar får man samtidigt ett mått på hur skolan i stort styrs och sköts. När vi under efterkrigstiden slutligen fick en sammanhållen odifferentierad skola och parallellskolsystemet avskaffades hade man att argumentera mot dem som ansåg att elever med särskilda behov var "en tyngande ballast som blott hämmar farten", och vägen till "en skola för alla" innebar en rad ställningstaganden om vad som är "normalt" och om vilka som har rätt till social service och rätt att åtnjuta samma förmåner som andra. Under senare tid har begreppet 'inkludering' allt mer kommit att känneteckna specialpedagogiken. Emellertid verkar senare tiders skolpolitiker ha fått en viss "beröringsångest" med begreppet 'inkludering'.

Sett ur ett historiskt perspektiv framträder efterhand skillnaderna mellan specialundervisning och specialpedagogik som allt mer tydliga, och där det förstnämnda med prefixet "special" avsåg dem som är avvikande och därför behöver speciell undervisning. (Persson och Persson 2012,

Persson 2008, Selander 2003)¹⁸ Sett mot bakgrund av förändringar i den nordiska modellen och särskilt i förhållande till att testning, (internationala och nationala) av elever, lärare och skolor vilket bidrar till rangering (bättre och sämre skolor) ser vi också att området specialpedagogik är ett intressant område att fördjupa sig i, särskilt i frågor som berör lokal anpassning samt kulturell sensitivitet och därmed frågor om likvärd, mångfald samt integration.

3.3.9 Skolans uppdrag

När det handlar om den Nordiska modellen avseende skolan, så är det en skola som har en samhällsuppgift, ett uppdrag, i välfärdsprojektet som det ursprungligen definierades av socialdemokratin i tiden efter andra världskriget. Berg¹⁹ (2012) menar att Max Webers berömda begrepp 'mål- och värderationalitet' är lämpligt som verktyg att förstå denna fråga. Det är en fråga om en hel rad olika uppdrag som både handlar om samhällets och statens behov av utbildad och bildad befolkning och om individens personlighetsutveckling, och i enlighet med folkbildaren Carl Cederblads devis kan det förstås som: Vetande, Vett, Hut och Hållning. Befolkningen i de nordiska länderna ska disciplineras och göras nyttig till glädje för varandra, men också för egen tillfredsställelse. När det handlar om begreppet bildning (till skillnad från utbildning) så kan det förstås i en kulturellreproducerande mening²⁰. Samhällets (industrins) behov av "nyttiga" medborgare förenas med den mer konservativa kulturellreproducerande genom en läsning av Dewey, vars tankegångar om medborgarutbildning kan knytas till en marknadsekonomisk produktionsordning. Vad som framträder i vårt perspektiv är att skolans uppdrag med övergången från regelstyrning till målstyrning visar på vissa förändringar som framträder mer än andra. Bland annat har vi indikationer på att demokratiska värden knutet till kultur och bildning står under press som en följd av "accountability"²¹ i kombination med valfrihet, något som i sin tur ser ut till att medföra ökad segregering.

¹⁸ Jämfört med andra discipliner går en liten del av offentliga forskningsmedel till forskning om skolan. Den forskningen som existerar rör sig över flera områden med begrepp som pedagogik, utbildningsvetenskap, pedagogiska arbete, didaktik och lärande. Rågängen mellan dess är inte lätt att hålla reda på för en utomstående. Vad man skulle kunna hävda är att det finns önskemål från flera håll att det tas ett större och mer övergripande grepp över utvecklingen i Norden under de senaste 20 åren (Fritzell, 2011, Ahlström, 2009).

¹⁹ Se Gunnar Berg blogg MittUniversitets hemsida 2012. Berg (2011b) anser också att skolans uppdrag kan tolkas i termer av förvaring eftersom den omfattas av skolplikt och innebär ett tvång. Han framhåller även skolan betydelse som den äldsta, väletablerade statliga, samhälleliga sociala inrättning som en utomordentligt stabil institution (Berg, 2011 b).

²⁰ Med förbehåll om att begreppet *bildning* i sig självt är ett komplext och mångfacetterat begrepp.

²¹ Accountability – göra ansvarig för: här med fokus på att nå vissa förutbestämda mål vilka testas. Detta i sin tur underminerar lärare och skolors tid/utrymme att fostra/bilda föra nästa generation in i "traditionen" om så traditionen rör stad eller landsbygd, kultur eller litteratur så får närsamhället stå tillbaka för "målkunskap" som testas.

Vad gäller skolans uppdrag (Sverige och Norge) framträder också en förändrad syn på skolans uppdrag i hur vi ska tolka begreppet 'likvärdighet'. Historiskt sett var tanken om jämlikhet (alls lika rätt till utbildning) det som framfördes med införandet av enhetsskolan. Problemet med jämlikhet visade sig svårt att överkomma och diskussionen förde till tanken om lika möjligheter, något som innebar att utökade behov skulle medföra utökade resurser. Likvärdighetsbegreppet kom så in i utbildning menande reelt likvärdig möjligheter (Lindensjö & Lundgren, 2000). Enligt den "gamla" socialdemokratiska synen innebär 'likvärdighet' något som snarast för tankarna till enhetlighet. Alltså att alla ska komma till målet samtidigt, att alla ska nå samma mål. Den nyare borgerligt liberala tolkningen är att alla ska ha lika möjligheter, alltså att likvärdighet ska råda oberoende av social bakgrund, en så kallad kompensatorisk hållning. Vad var och en sedan gör av sina lika möjligheter måste få skifta. Likvärd baserat på individuell prestation menar vi medför nya problem i fråga om att bidra till utjämning av social skillnad. Vi ser att segregeringen i samhället ökar både i Sverige och i Norge i takt med att nationala och internationala tester rangerar skolor. Vidare bidrar vouchersystemet med sitt fokus på individens rätt till belöning för prestation i sin tur till att underminera iden om skolans uppdrag att fostra till demokrati med begrepp som tillhörighet, respekt, samarbete, anpassning, solidaritet (Telhaug, Mediås, Aasen, 2004, Gunneriussen, 2012).

Litteratur

- Aasen, Petter, (2003) 'What Happened to Social-Democratic Progressivism in Scandinavia? Restructuring Education in Sweden and Norway in the 1190s' Ed. Apple, M.W. *The State and the Politics of Knowledge*. New York, Routledge Falmer Press, pp 109-149.
- Ahlström, Karl-Georg, (2009) 'En kanal ut i världen. Svensk pedagogik i Scandinavian Journal of Educational Research', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala.
- Ahlström, Karl-Georg, (1992) 'Vägen till specialundervisningen av i dag' i Wallin, Erik (red.), *Från folkskola till grundskola: tio forskare vid Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, belyser utvecklingen under 150 år i anslutning till folkskolejubiléet*, Pedagogiska institutionen, Univ., Uppsala.
- Antikainen, Ari, (2006) 'In Search of the Nordic Model in Education', *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, pp. 229-243.
- Berg, Gunnar (2011b) <http://www.miun.se/blogg/GunnarBerg>
- Berg, Gunnar, (2012) *Skolledarskap och skolans frirum*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund.

- Bernstein, Basil (2000[1996]). *Pedagogy, symbolic control and identity: theory, research, critique*. Rev. ed Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers
- Dewey, John (1916/1999): *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Fritzell, Christer, (2011) 'Pedagogikens kris' i *Pedagogisk forskning i Sverige*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, Göteborg, nr 3, s 214-230.
- Guneriussen, L. (2012): Segregering satt i system. Manifest tidskrift. <http://www.manifesttidsskrift.no/segregering-satt-i-system/>
- Haugen, Cecilie (2010): OECD: for en konservativ modernisering av utdanning? I Elstad, E og Sivesind K (Eds.). *PISA- sannhenten om skolen?* s. 20-41. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hestbeck Tine, Arntzen (2012): Discourses on research based knowledge in teacher education policies in the OECD, Finland and Norway. CIES-konferanse; 2012-04-22 - 2012-04-27, Puerto Rico.
- <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisa2009/pisa2009keyfindings.htm> (PISA)
- <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1756> (PIRLS)
- <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2127> (TIMSS)
- <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2473> (PISA)
- Larsson, Hans Albin, (2011) *Mot bättre vetande: en svensk skolhistoria*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm.
- Knutas, Agneta (2012) *in press*. Ett lärarlags möten; Mellan styrning och moral. I Torlaug Løkensgard Hoel, Gunnar Engvik; May Britt Postholm; Tine Arntzen Hestbek red: *Klasseledelse*, Trondheim: Tapir forlag.
- Liland, Ragnhild (2012): Tid. Lärares opplevelse av tid. En utfordring til hegemoniske diskurser. Paper presented at : *NFPF/NERA Congress 2012, DPU, Copenhagen*.
- Lindensjö Bo & Lundgren, Ulf. P (2000): *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS förlag.
- OECD(2005)TeachersMatters.<http://www.oecd.org/education/preschoolandschool/34990905.pdf>
- OECD (2009) *No More Failures: Ten Steps to Equity in Education* <http://www.oecd.org/edu/preschoolandschool/nomorefailurestepstoequityineducation.htm>
- Persson, Bengt & Persson, Elisabeth (2012). *Inkludering och måluppfyllelse: att nå framgång med alla elever*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Persson, Bengt (2008). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. 2.,[rev.] uppl. Stockholm: Liber
- Persson, Sofia, *Lärarkårens uppkomst och förändring: en sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000*, Department of Sociology, University of Gothenburg, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008,Göteborg, 2008.
- Ringarp, Johanna (2011). *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2011

- Selander, Staffan (red.) (2003). *Kobran, nallen och majjen: tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Skollag 2010:800, enligt riksdagens beslut: Prop. 2009/10:165, bet. 2009/10:UbU21, rskr. 2009/10:370.
- Telhaug, Alfred et. al., (2006) 'The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years'. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3.
- Theelin, Annika & Solstad, Karl Jan (2005). Utbildning i glesbygd - samspel eller konflikt?: en kunskapsöversikt. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Wilensky, Harold, L. (2002): *Rich Democracies: Political Economy, Public Policy, and Performance*. California: California University Press.
- Utvärdering av effekterna av kommunaliseringen av skolväsendet, Dir 2012:84) <http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/79/70/f3858036.pdf>

3.4 Övrigt

Se projektbilagor för utförlig information.

4. Indikatorer

Ekonomisk tillväxt för kompetensutveckling och FoU
Styrke de regionale universitetenes stilling gjennom regional kompetanseheving og derved bidra til deres økonomiske tilvekst, samt styrke forutsetninger for mangfold og integrasjon som en del av et attraktivt livsmiljø. Se punkt 5.

5. Projektets påverkan på de genomgående (horisontella) kriterierna

5.1 Gränsregionalt mervärde

Det existerande *Nabotåget* har bidragit till gränsregionalt mervärde då det underlättat med både kommunikation och service på tvärs över landsgränsen.

Sedan mitten på 1940 talet har de nordiska länderna genom bildandet av det Nordiska rådet samarbetat i frågor om bland annat välfärd och utbildning. I detta projekt har vi fokuserat den nordiska modellen för utbildning genom kunskapsutbyte samt forskning och utvecklingsarbete i ett gränsregionalt samarbete. Vi har erhållit mervärde genom att vi i projektet styrkt kunskaps och kultur utbyte i välfärdsfrågor som är knutna till utbildning mångfald och integration. Både i Sverige och Norge undergår den nordiska modellen för utbildning förändringar. Det sker på skilda stadier i de två länderna med hänsyn till privatisering och marknadsanpassning. Förändringen i utbildning påverkas genom press från internationala aktörer, och genom national politisk styrning av utbildning. Förändringar vilka har konsekvenser socialt, för exempel nedläggning av skolor men också ekonomiskt genom privatisering av hela utbildningsområdet.

I ett ekonomiskt perspektiv har vi genom att samla våra gemensamma resurser och kompetenser i forsknings och utvecklingsarbete nått kunskap och kompetenshöjning – och därvidlag ett mervärde. Därtill har vi också skapat mervärde genom byggande av sociala nätverk mellan institutionerna – både vad gäller lärarutbildning och skolkultur men också genom forsknings och utvecklingsarbete. Utväxlingen – kompetensökningen har lagt en god grund till att öka universitetens (NTNU, Mittuniversitetet) möjligheter att i ett långsiktigt perspektiv stärka sin ställning nationalt och internationalt och tillrätta/styrka ekonomisk tillväxt. I förlängningen består också det gränsregionala mervärdet i att vi genom vårt sociala nätverk har gränsregional kunskap och kompetens om hur förändringar i utbildningssystemen kommer till uttryck i en region som präglas av glesbygd (Nor- och Sör-Trøndelag, Jämtland och Västernorrland) med de specifika förutsättningar som finns.

5.2 Bättre miljö

Projektet Styrning, Integration och mångfald har haft ett fokus på sociala aspekter av hållbar utveckling. Detta projekt har fokuserat på ett gränsöverskridande samarbete mellan två universitet. I projektet har vi lyft fram förändring i styrning samt konsekvenser för utbildning med hänsyn till de speciella förutsättningar som vi finner särskilt med hänsyn till regionen, hållbar utveckling och glesbygd. Våra resultat indikerar att Sverige i högre grad än Norge historiskt sett av ekonomiska skäl har lagt ned skolor i glesbygd. Med privatiseringen av utbildning i Sverige (og viss mån Norge) öppnar sig andra möjligheter för mindre skolor i glesbygd. Vår hypotes är att nedläggning av skolor i glesbygd undergräver sociala aspekter av hållbar utveckling (val av bostadsort för familjer med barn i förhållande till social tillgång, skola, butik, post, läkare). Mer/ingående kunskap om sociala aspekter av hållbar utveckling i glesbygd är ett område som vi ser som potential i ett större forskningsprojekt.

5.3 Jämställdhet mellan kvinnor och män

Projektet har fokuserat gränsöverskridande seminarier, kunskapsutväxling, forskning och utvecklingsarbete i regionen Trøndelag, Jämtland, Västernorrland. Projektet har bidragit till jämställdhet genom gränsöverskridande deltagare var fyra kvinnor från Trøndelag har deltagit i projektet, tre män och en kvinna har deltagit från Jämtland/Västernorrland.

5.4 Etnisk mångfald och integration

Projektet är ett kunskaps, forsknings och utvecklings projekt med fokus på den Nordiska modellen för utbildning under press. Projektet har haft ett fokus på begrepp som likvärdighet mångfald och integration i en utbildningskontext mot bakgrund av de särskilda förutsättningar som finns i regionen Trøndelag, Jämtland och Västernorrland. Vi uppmärksammar i projektets resultat att den förändrade styrningen av utbildning genom internationala trender – med sitt fokus på belöning för prestation och ragnering, bidrar till att undergäva utbildning när/om vi problematiserar begrepp som likvärd, integration och mångfald.

6. Informationsinsatser och skyltning av projektet

Se bilagor på presentationer vid seminardagar och konferans.

Bilagor

Bilaga 1.

Den Nordiske modellen for utdanning under endring: konsekvenser for mangfold og integrasjon i en demokratisk velferdsstat

Både i Sverige og Norge finner en at elevers prestasjoner i skolen avhenger av sosial klasse, kjønn og etnisitet. Norge og Sverige har sammen med Danmark hatt en unik historie i utdanningssammenheng, "den nordiske modellen", hvor velferdsstat og likhetsidealer har stått sterkt. Arnesen og Lundahl (2006) diskuterer om de nordiske landene fremdeles skiller seg ut fra andre europeiske og løfter frem fire områder de mener er sentrale trekk i den nordiske modellen for utdanning. For det første gjelder det *tilgang* til gratis utdanning og måter å *hindre sosial eksklusjon* av unge mennesker mellom skole og arbeid. For det andre gjelder det *enhetsskolen/fellesskolen*, at det er et overordnet mål at alle skal gå i samme skole så lenge som mulig. For det tredje vektlegges *demokratiske verdier og deltakelse* i skole og samfunn. For det fjerde gjelder det betydningen av lokalsamfunn og likeverdighet, at enhetsskolen/fellesskolen skal ha *lokal forankring*. De påpeker også i sin artikkel at enhetsskolen/fellesskolen har blitt kritisert for å være for uniform og ta for lite hensyn til kulturelt mangfold. Fra 1990-tallet har reformendringer med hensyn til styringen av skolen har fokus på sosiale og kulturelle funksjoner blitt enda svakere til fordel for sterkere vektlegging av økonomiske funksjoner i utdanningen. Internasjonale organisasjoner som for eksempel OECD har fått stadig større innflytelse på nordisk policymaking gjennom PISA-undersøkelsene og evalueringene som følger med dem. Til tross for at PISA-undersøkelsene og policyanbefalingene som følger med presenteres som nøytrale, blir OECD anklaget for å forfekte en nyliberal agenda i utdanningspolitikken (Eide, Karlsen, Haugen). Sentrale elementer som inngår i OECDs policyanbefalinger er accountability (resultatstyring) i kombinasjon med valgfrihet og privatisering (Haugen).

De nye endringene de senere utdanningsreformene har medført, har blitt lite debattert på den politiske arenaen, og det er oppsiktsvekkende at tilpasningen og assimileringen av en liberal tenkning om velferd har skapt så lite politisk debatt og konflikt (Arnesen og Lundahl, Haugen, mm). Med andre ord er det et spørsmål om den manglende politiske debatten representerer et demokratisk problem, og at utviklingen tas for gitt (TINA). Dette kan være problematisk i og med at det finnes utstrakt forskning fra land hvor nyliberale utdanningstrender har fått feste som viser at disse løsningene kan virke destruktivt og truende på sentrale verdier knyttet til den nordiske modellen (Ravitch 2010, Apple 2006, Au 2010mmmmmm). Ravitch beskriver erfaringer fra No Child Left Behind

«NCLB var en straffende lov som baserte seg på feilaktige antakelser om hvordan skoler kan forbedres. Den antok at å rapportere testskårer til det offentlige ville bli et effektivt verktøy for å

reformere skolen. Den antok at forandringer i ledelse ville føre til forbedring av skolen. Den antok at å kaste skam på skoler som ikke klarte å heve testresultatene hvert år - og de som jobbet i dem - ville føre til høyere skårer. Den antok at dårlige skårer kommer på grunn av late lærere og late rektorer som trenger å bli truet med å miste jobben. Den mest naive antakelsen var imidlertid kanskje at høye testskårer på standardiserte tester av grunnleggende ferdigheter er synonymt med god utdanning. Dens antakelser var feilaktige. Testing er ikke en erstatning for læreplaner og pedagogisk ledelse. God utdanning kan ikke nås gjennom en strategi basert på å teste barn, gjøre lærere skamfulle og å stenge skoler» (Ravitch 2010, s. 110-111).

Når utdanning og økonomisk rasjonalitet knyttes tettere sammen, er det en viktig oppgave å diskutere hvordan forholdet mellom ulike sosiale maktgrupper skal reguleres og justeres for å sikre demokrati og likeverd. Den aktuelle finanskrisen med påfølgende sosiale kriser og sosial uro aktualiserer dette spørsmålet i særskilt grad. I den globale og nordiske sammenheng er det levnet liten tvil om at vi finner en sterkt økende ulikhet, hvor en liten elite sikrer seg enorme rikdommer og hvor arbeidsforhold og sosiale sikkerhetssystemer hva gjelder både helse og økonomi svekkes. Likt skolens utdanningsfokus rettes mer oppmerksomhet mot individets ansvar for å forvalte og klare seg selv i større grad. Wahl (år) påpeker i denne sammenheng at det relativt stabile klassekompromisset er i ferd med å bryte sammen, og for å hindre en nedbryting av velferdsstaten må vi bygge solidaritet i stedet for individualitet. Velferdsstaten er resultat av en helt spesifikk historisk utvikling på i det 20. århundre som ikke bare kan overføres til en hvilken som helst sammenheng. Det betyr at om vi i dag skal forsvare velferdsstatens og enhetsskolens rolle i denne må vi forstå dens utvikling og utfordringer i lys av dagens kontekst, hvor globalisering, nyliberalisme og økende polarisering, men samtidig fragmentering av sosiale maktgrupper foregår. "Det finnes ikke noen annen måte å bryte med den nåværende utviklingen på enn å mobilisere brede bevegelser nedenfra i samfunnet" (Wahl, s. 11). "Utveckling handlar om att omvandla människors liv, inte bara om att transformera economier" (Stiglitz, 2006 s. 59). Det betyr at den lokale medvirkningen og forankringen må være sterk.

Sett i sammenheng med de internasjonale trendene svarer de nordiske landene noe ulikt på spørsmål om resultatstyring, privatisering og valgfrihet. Sverige har endret sitt skolesystem i høyere grad enn Norge. Dette ser vi blant annet gjennom privatisering av skolen og en lengre historie med testing i Sverige. Norge holder foreløpig fast på at valgfrihet og privatisering ikke skal finne sted.

Vi ønsker i denne sammenheng å undersøke og sammenligne ulike forhold rundt utdanning i de nordiske landene. Vi ønsker å gjennomføre et større forskningsprosjekt hvor de nordiske lands respons på policyføringer fra internasjonale aktører som OECD settes i sammenheng. Gjennom analyse av både policy og praksisnivåer vil vi belyse den nordiske modellens utfordringer i kunnskapssamfunnet.

Teoretisk innramming

Gjennom at vi fokuserer på ulike forhold innenfor utdanning vill teoretiske perspektiver innenfor blandt annet utdannings sosiologi, hermeneutikk samt (pedagogisk) filosofi bli brukt. I dette avsnitt tar vi utgang i Basil Bernstein (2000) for at sette våres prosjekt i en ramme. Bernstein (2000) fokuserer på hvordan makt virker i og gjennom kunnskap og pedagogikk i skolen. Gjennom sin modell om "den pedagogiske anordning" søker han å vise hvordan makt og kontroll beveger seg mellom makro og mikro. Den pedagogiske anordning kan beskrives som en forutsetning for produksjon, reproduksjon og transformasjon av kultur (s. 37-38). Gjennom en beskrivelse av forholdet mellom makro og mikro kan denne modellen være nyttig med hensyn til å innramme/analysere forholdet mellom ulike nivåer i utdanningens policy og praksis.

Den pedagogiske anordning omfatter tre nivåer:

1. De *distributive reglene* skiller mellom to ulike former for kunnskap: det tenkbare og det utenkbare. På dette nivået kommer tanker om fremtiden og ideologi inn og blir slik en arena for kamp om makt og innflytelse mellom ulike sosiale grupper. Det vil si det er her produksjonen av diskursen om hvordan vi tenker om utdanning i dag etableres. Vanligvis etableres de distributive reglene av det dominerende politiske partiet. Imidlertid ble det påpekt overfor at det i utdanningspolitikken i de nordiske land preges i stor grad av konsensus, samtidig med at det kan se ut som at internasjonale aktører som OECD får stor innflytelse på det enkelte lands utdanningspolitikk. Når en skal undersøke distributive regler kan derfor OECD-policy like godt som nasjonal policy være av interesse.

2. *Rekontekstualiseringsregler*. Der de distributive reglene former den legitime utdanningsdiskurs, konstituerer rekontekstualiseringsreglene prinsippet for den spesifikke pedagogiske diskursen. Med andre ord er de distributive reglene rekontekstualisert og fungerer som et prinsipp for å regulere den selektive overføringen og tilegnelsen av dem. Imidlertid innebærer denne rekontekstualiseringen at de distributive reglene har forandret seg. I gapet mellom den første diskursen og den den transformerte formen kommer også ideologi inn i bildet og derigjennom en ny maktkamp. På dette nivået beskrives den pedagogiske diskurs som innebefatter både ferdigheter, kunnskap, system, relasjoner og identitet. Om en visjon om å utdanne fleksible arbeidere ligger som distributive regler, fokuserer en på dette nivået på hvordan en kan oppnå fleksible arbeidere gjennom både å analysere for eksempel hva slags kunnskap, pedagogikk, systemer, relasjoner mellom elever/elever og lærere og hvilke karaktertrekk som søkes utviklet for at de skal bli tilpasningsdyktige til arbeidslivet.

3. *Evalueringsregler.* Evalueringsreglene fortetter meningen til hele den pedagogiske anordning og skaper et nytt felt: feltet for reproduksjon. Når en evaluerer responsen på de distributive reglene og rekontekstualiseringsreglene ser trekker evalueringsreglene ned hva som teller som legitime former for bevissthet for elevene. I skolen er blir elevers prestasjoner besvart gjennom kriterier for evaluering med hensyn til om de møter forventningene fra produksjonsfeltet (tilpasningsdyktige arbeidere) og rekontekstualiseringsfeltet (å lære å bli fleksible lærende gjennom å beherske for eksempel basisferdigheter, læringsstrategier). Med bakgrunn i den nordiske modell kan det her være en interessant problemstilling å se på hvem som profitterer og ikke profitterer på de nye trendene, og hvordan meningen av de nye policyene fortettes gjennom muligheter for likeverd, demokrati og mangfold.

Design

Vi søker gjennom vårt samarbeid på tvers av de nordiske landegrensene å innta et komparativt perspektiv. Gjennom analyser på de ulike nivåene i "den pedagogiske anordning" søker vi å besvare følgende overordnede problemstilling: **Hvordan preger nye utdanningspolitiske styringstrender svenske og norske (og danske?) læreres (og elevers?) handlingsrom og hvilke konsekvenser har disse for demokrati, mangfold og integrasjon i utdanningsystemet?**

Den pedagogiske anordning	Sverige	Norge	Danmark?	Forskningsspørsmål?
Distributive regler	OECD-policyer om svensk utdanning Svensk utdanningspolitikk	OECD-policyer om norsk utdanning Norsk utdanningspolitikk (Cecilie)	OECD-policyer om dansk utdanning. Dansk utdanningspolitikk	Komparasjon både mht OECD-policy for de enkelte land og komparasjon mellom de ulike lands politikk.
Rekontekstualiseringsregler		Rektorer og læreres arbeid (handlingsrom?) i skolen (Agneta, Ragnhild, Tine, Kristin?)		

Evalueringsregler		Elevers arbeid (handlingsrom ?)i skolen (Maria, Ragnhild, Tine, Kristin)		
Sammenfatning av hele studien- bok?				

tidsplan

omfang/resultater- formidling

Bilaga 2.

Referat från upptaktsmöte i Interregprosjektet "den Nordiska modellen". Plats: Mittuniversitet Östersund, Sverige 24 februari 2012.

Närvarande: Christina, Segerholm, Conny Björkman, Gunnar, Berg, Maria Øksnes, Tine Arntzen Hestbek, Cecilie Haugen, Ragnhild Olaug Liland, Agneta, Knutas,

Bakgrund; En projektsöknaad – ett *småprosjekt* insändes i augusti månad 2011 till Interregkontoret i Östersund avseende samarbeite mellan MittUniversitet, Sverige och NTNU (program for lærerutdanning), Norge. Søknaden beviljades 2011-11-01.

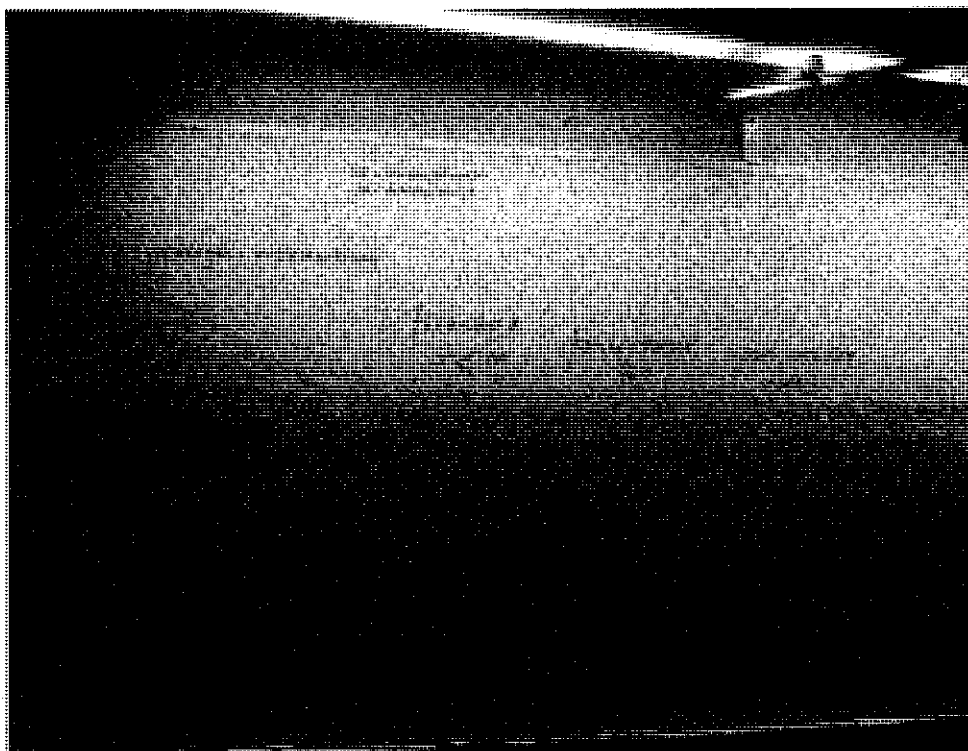
Söknaaden fokuserade (Ekonomisk tillväxt- kompetensutveckling och FoU) utväxling av erfarenheter och kunskap om nya styrformer og deras konsekvenser for utbildning. I ansökan visas till "Den Nordiska modellen" där välfärd och likhet stått stark och där det nu skolan med internationalisering står under stark press. Projektets avsikt är att rätta blicken mot mangfold och integration for att bättra skolan roll i demokratisk utveckling av samhället och bidra till att styrka den Nordiska modellen i internationalt sammanhang. Söknaaden tillstyrktes av Intreg Program for territorielt samarbeite 2007-2013 i november 2011 (Östersund) och har ett projektslut i sista oktober 2012 och sista datum for skriftlig rapport den sista december 2012.

Inför upptaktsmötet den 24 februari 2012 hade Cecilie Haugen og Agneta Knutas författat en kort innledning med fokus på "den Nordiska modellen for utdanning – konsekvenser for mangfold og intergrasjon i en demokratisk velferdstat". Dokumentet sendes ut till deltagarna per mail den 30 januari 2012.

På upptaktsmötet i Östersund fokuserade diskussionen på vad som är rimligt att hinna med att rapportera till projektslut december 2012. Från den norska gruppen föreslogs att vi detta året

skulle fokusera en forskningsöversikt med inriktning på styrdokument och "den Nordiska modellen". Vidare diskuterades vilka begrepp som kunde vara aktuella i detta arbete. Begrepp som likverd, kollektiv – individuella, centralisering – decentralisering, styrning, skolans uppdrag kom att lyftas fram i diskussionen.

Gruppen samtalande också om att projektet är ett gränsöverskridande samarbete som rör glesbygd, kultur samt stads och landsbygdsutveckling i ett utbildningsperspektiv. Begrepp som lokal förankring och intellektuell segregation diskuterades i detta sammanhang.

1. Gruppen blev efter förmiddagens diskussion överens om att ta utgångspunkt i teksten som beskriver **fyra kännetecken för den "Nordiska modellen" i utbildningsammanhang**. Dessa är; *tillgång utbildning - hindra social exklusion, enhetsskolan/fellesskolan, demokratiska värden og deltagelse samt lokal förankring.*

2. Vidare ville en översikt med fokus på frågan "**vad är den Nordiska modellen**" kunna bidra till att definiera skolans uppdrag. Frågor som varför kom modellen till samt vad skulle styras/lösas vill ge oss en bakgrund till intentioner.

3. Uppdraget definierat mot bakgrund i punkt 2

4.Förändrad styrning. Bakgrunden i uppdraget definierat ger oss möjlighet till kunnskapsöversikt (vilka är uppdragen, vilka ändringar mellan 2008-2012) samt dokumentanalys av policytexter i utbildning (skollag, læreplan, SOU, Prop, Stortingsmelding osv. i Sverige, Norge i perioden 2008-2012 (fem år). Vilka uttryck får de förändrade uppdraget i dokument, policytekster upp mot de punkter som nämns i den Nordiska modellen (se punkt 1).

5. Den femte punkten som kvarstår är **konsekvenser för** (se bild) den nordiska modellen som vi förstår blir vårt forskningprojekt i en större söknad. Dvs. Utifrån den bakgrund och den kunskap som vi får i småprojektet utarbetar vi en söknad som fokuserar på konsekvenser vi finner i bakgrundsmaterialet.

Slutrapport dec. 2012. Norge och Sverige bidrar med en rapport med fokus på den Nordiska modellen utifrån den ovan nämnda punkterna. Projektledaren (Agneta Knutas) uppgift blir att tillsammans med gruppen som inngår i projektet den **18-19 oktober 2012** (lunch till lunchmöte i Östersund) stämma av rapporter från Norge och Sverige, diskutera skrivande av kapp och slutrapport samt diskutera/planera möjlighet till ny söknad (2013) på grundlag av våra resultat. (vetenskapsrådet, EU, riksbanken, Nordiska rådet).

Övrigt

Den svenske projektgruppen kommer att få ytterligare en deltagare. Denna person kommer tillsammans med Conny Björkman att besöka den norska projektgruppen vid NTNU (program for lærerutdanning) den 19 april 2012 för att stämma av arbetet i projektet.

Christina Segerholm föreslog att vi inför nästa år, 2013 (deadline 1 februari 2013) sänder in abstract till ECER konferans; presenterar vårt projekt, våra uppkomna resultat samt vad vi ser som fortsatt forskningsriktning i vårt projekt./Vid dator 2012-02-28/Agneta Knutas

Bilaga 3.

Den Nordiske modellen for utdanning under endring: konsekvenser for mangfold og integrasjon i en demokratisk velferdsstat

Underlag ved/til møte den 19 april 2012 på NTNU Dragvoll Program for lærerutdanning og i Interregprosjektet Den Nordiska modellen.

Forfatter; Førsteamanuensis Agneta Knutas

Inledning

Både i Sverige og Norge finner en at elevers prestasjoner i skolen avhenger av sosial klasse, kjønn og etnisitet. Norge og Sverige har sammen med Danmark hatt en unik historie i utdanningssammenheng, "den nordiske modellen"²², hvor velferdsstat og likhetsidealer har stått sterkt. Arnesen og Lundahl (2006) diskuterer om de nordiske landene fremdeles skiller seg ut fra andre europeiske og løfter frem fire områder de mener er sentrale trekk i den nordiske modellen for utdanning. For det første gjelder det *tilgang* til fri utdanning og måter å *hindre sosial eksklusjon* (equity) av unge mennesker mellom skole og arbeid. For det andre gjelder det *enhetsskolen/fellesskolen*, at det er et overordnet mål at alle skal gå i samme skole så lenge som mulig. For det tredje vektlegges *demokratiske verdier og deltakelse* i skole og samfunn. For det fjerde gjelder det betydningen av lokalsamfunn og likeverdighet, at enhetsskolen/fellesskolen skal ha *lokal forankring*.

Det politiska systemet och det socialdemokratiska projektet

I forståelsen av Skandinavisk skola talas det i de Nordiska länderna om den *Nordiska (skol)modellen* – en integrerad del i det politiska systemet och det socialdemokratiska projektet. Dessa politiska utbildningsvisioner sträcker sig historisk från slutet av andra världskriget och fram till tidig 1980-tal.²³ Det socialdemokratiska projektet bestod av en stark (aktiv) stat med

²² Antikainen (2006) menar att den Nordiska utbildnings modellen endast bör ses som en idealtyp. Författaren anser att istället för en modell så existerar det modeller eller mönster. Det som ändå framträder är att utbildningssystemet i de Nordiska länderna är en del av välfärdsstaten. Utbildningssystemet är också en del av den Nordiska arbetsmarknadsmodellen (vuxenutbildning, omskolning) och inngår i som en del i förståelsen och underbyggnaden av ekonomisk tillväxt. Se Antikainen, A (2006): In Search of the Nordic Model in Education, 2006.

²³ Esping-Andersen kategoriserar välfärdsstater och framhäver att de Nordiska länderna är prominent exempel på socialdemokratiska välfärdsstater med relativt stränga och autonoma politiska lösningar som inkluderar hela befolkningen. I kontrast står de liberala välfärdsstats reglerna ex. U.S.A, Storbritanien och Australien vilka kännetecknats av assistans efter testad behov, moderat ekonomisk omplassering

central styrning som låg mellan höger och vänsterpolitik. Vänstersidan tolererade en moderat form för kapitalism och marknadsorientering medan högern var enig i att det skulle finnas en ambition om full sysselsättning. De Nordiska länderna fann således lösningen i en spänning mellan kapital och arbete, den fria marknaden och centraliserad planering. Det överordnande var att integrera medlemmarna i ett samhälle till en nationalt – införstått med att klasstillhörighet var underordnat lojaliteten till nationen. Det ansågs att klassamhället ville försvinna delvis genom förbättringar i arbetarklassens situation (Telhaug, Mediås, Aasen, 2006) Det socialdemokratiska projektet med en aktiv stat byggde ett välfärdssystem som bestod av bland annat fri sjukvård, ett system av förmåner (ex. barnbidrag, sjukpenning) och ett skolsystem utan avgifter, vilket liksom sjukvården bekostades av inkomna skattemedel. Välfärdssystemets intention var att öka tryggheten i medborgarnas liv (Frimannsson, 2006). Enlig Antikainen (2006) bestod hörnstenarna i den Nordiska modellen av medborgarnas jämlika rättighet, statens ansvar som offentlig myndighet för alla medborgares välfärd, samt en strävan att minska skillnader i inkomst och könsjämlighet och att sträva efter full sysselsättning. (Antikainen, 2006). Klassamhället blev som nämnts också en fråga och ett ansvar för nationen. De överordnade begreppen var jämlikhet, rättvisa, solidaritet, social trygghet och social mobilitet. Likaledes ville känslan av att det existerade ett samhälle (det lokala)²⁴ bidra till individuell frihet. Byggande av samhälle och nation krävde i gengäld en gemensam ansträngning med fokus på tillväxt och effektivitet. Detta skedde bland annat genom ett samarbete (förhandlingar) mellan fackföreningar och stat. Vidare blev statens roll något starkare i Sverige och Norge än i Danmark och Island (Telhaug, Mediås, Aasen, 2006).

Efter andra världskriget bildades både Förenta nationerna och NATO. De nordiska länderna utom Finland gick med i Förenta Nationerna (FN). I Nato gick Danmark og Norge och Island in som medlemmar, medan Sverige och Finland ställde sig utanför. I det Nordiska samarbetet blev det märkbart att länderna med Finland mot öst och Norge och Island mot väst var pressade från två

och/eller social försäkring. Därtill har vi de konservativa regimer som ex. Frankrike, Österrike, Italien och Tyskland vilka traditionellt har accepterat en stark välfärdsstat vilken samtidigt bevarat skillnad i status (befolkning) och där kyrka och familj står som centrala institutioner. Staten rycker endast in när eller om familjen inte längre kan ta hand om sina medlemmar. Se G. Esping-Andersen *The three worlds of welfare capitalism*, 1990.

²⁴När den socialdemokratiska regeringen kom till makten (Skandinavien) fanns det en intention att differentiera roller. Kommunerna fick direktiv att utse/anställa skolledare. Denna decentralisering av makt låg i linje med idén om att stärka nations byggande till trots att för att staten hade central och regional kontroll. Med lokala kommunala insikter och erfarenhet fick skolan professionel autonomi och professionel kontroll framhävdes genom en lokal administrativ apparat vilka inrättades för att administrera utbildning. Ett exempel är Sverige där skolinspektörerna inte blev tillsatta efter direktiv från staten men som en konsekvens av stark finansiell position i kommunerna vilka hade frihet att handla. Se Telhaug, Mediås, Aasen, 2004.

håll. De Nordiska länderna önskade att definiera sitt oberoende mot dessa fronter. Det formaliserades genom bildandet av det Nordiska rådet i 1952 (Telhaug, Mediås, Aasen, 2006).

En förutsättning för att kunna tala om en Nordisk modell som en del i ett integrerat politiskt systemet och det socialdemokratiska projektet var också att vart och ett av de Nordiska länderna var homogen sett i etnisk språklig och kulturellt perspektiv. Länderna kunde tala och förstå varandra på det språk som användes av majoriteten i vart land²⁵. Länderna drog också fördel av att språklig kunna förstå varandra över landsgränserna (Sverige, Norge, Danmark och delar av Finland). Vidare tillhörde länderna den evangeliska-lutherska kyrkan. Något som också var framträdande var att religionen inte längre var så inflytelserik²⁶ i samhället som den hade varit, samtidigt som religionen kan ses som föregångare till att befolkningen hade kännedom om rätt och fell, ont och gott i ett samhälle. Samtidigt bör det nämnas att det kulturella motivet vad gäller nationsbyggandet inte stod högt på listan hos de socialdemokraterna, särskilt inte efter Hitlers Tyskland och andra världskriget. Istället lade socialdemokraterna stor vikt vid att strukturera skolsystemet. Det skedde bland annat genom att arbeta fram ett heltäckande utbildningssystem med sen differensiering. Under några år arbetade också Nordiska rådet med frågan om att etablera ett gemensamt nordiskt skolsystem, något som aldrig kom till skott (Telhaug, Mediås, Aasen, 2004).

Utbildning – en sammanhållen grundskola

I kontrast till välfärdsapparaten rörande exempel sjukvård och social service i Norden så förstods det att utbildning hade till uppgift att betjäna/omfatta flera områden samtidigt. Utbildningen skulle vara tillgänglig för alla, bidra med trygghet och sociala relationer till den enskilde, och utbildning skulle också i förlängningen kunna bidra till ekonomin genom att producera humankapital (Arnesen&Lundahl, 2006). I den nationsbyggande strukturen förespråkades att utbildningsbudgeten för en sammanhållen grundskola var en investering som ville kunna bidra med *ekonomi* till nationen. Parallellt sades också att grundskolan skulle bidra till att förbättra levandeförhållanden och kvalite i livet för den enskilde, vilket är något som också kan kopplas till iden om social rättvisa. I både Sverige og Norge underströks medborgarskap og social integration som viktiga faktorer i utbildning. Det var klassrummet som skulle föra samman elever från olika

²⁵ Undantag för Samebefolkning i de Nordiska länderna, en svenskminoritet i Finland og en tysk population i södra Danmark.

²⁶ Jmf. skolgång under slutet av 1800-talet riktat mot att fostra för gud og fosterlandet. Se Agneta Linne: *Barnet, Moralen, Vetenskapen*.

bakgrund. Detta sågs som en möjlighet till att stärka tillhörighet, respekt mellan ungdomar från skilda klasser och fostra en kulturell kanon (alla går i samma skola, alla har lika möjligheter). Vidare ville *social fostran*, samarbete, anpassning och solidaritet var självklara mål som skolan skulle arbeta mot. Anpassningen till individen i utbildningen skulle ta plats innanför ramen av skolklassen.²⁷ Parallellt skulle den sammanhållna grundskolan bidra till nationsbyggandet i perspektivet att jämlikhet i utbildning ansågs kunna bidra till att mänskliga resurser kommer till optimal nytta (Telhaug, Mediås, Aasen,2004). I den skandinaviska utbildningen och den Nordiska modellen finner vi sålunda en spänning mellan moral och identitetsfostran tidigare nämnt i termer av kulturell kanon och å den andra sidan en instrumentell teknologisk och nyttoriktat dimension. Utbildningen blev sett på som den kultiverande agenten och upplysning blev förstått som grundläggande i demokratiseringen av samhället. Staten sörjde samtidigt för att minska ett yttre tryck på eleverna i termer av (mål)uppnåelse. Detta skedde anser Aasen (2003) troligtvis som ett led i att skydda eleverna från den brutalitet som vi finner i det ekonomiska och kapitalistiska systemet (Aasen,2003).

Den aktiva staten hade dock ett fokus på att det skulle finnas jämlikhet i uppnåelse av mål, initierade av staten. Implementeringen skedde genom nationell läroplan och en räkka av speciella subventioner, detaljerade regulationer rörande resurser, organisering av skola, personal och daglig abete (Lindblad et al. 2002). Generellt sett så var den Nordiska modellen baserad på respekt för barndom med ett barncentrerat perspektiv. Socialdemokratisk progressivism försökte att vända mottagar och reproducerade skol och elevaktiviteter till en mer produktiv aktivitet. Det skedde bland annat genom att fästa uppmärksamheten på att låta eleverna få större inflytande i sitt lärande (Aasen,2003).

Den sammanhållna grundskolan i de Nordiska länderna var förstått som en offentlig institution och det var statens ansvar att tillhandahålla en jämlik möjlighet för alla sina medlemmar. Argumenten för en sammanhållen grundskola i efterkrigstiden hade också en politisk fära, det vill säga *demokratisk socialisering* av ungdomar. Lärare hade i uppgift att arbeta med studier av samhället, skolan införde vidare eleveråd och val till dessa. Skola blev sett på som ett

²⁷ Bland annat så besökte Alva Myrdal, Sverige redan på 1930-talet John Dewey i U.S.A. Efter 1945 fick psykologi fotfäste i utbildning vilket bidrog till argument som menade att lärare i högre grad borde använda undervisningsmetoder som byggde på teorier från psykologi och elevernas inre motivation.

demokratisk samhälle i miniatyr (Telhaug, Mediås, Aasen,2004). Till trots för elevaktivitet, och elevfokus så var skolan under 1950 och 1960 talet en plats att förbereda sig för livet, vilket skedde genom reproduktion av kunskapsinnehåll och i ett värdesystem som var givet (Aasen, 2003).

1970- talet och 1980-talet

Redan på 1970 talet framkom i västvärlden generellt att investering i utbildning för alla inte ledde till förväntade ekonomiska resultat. Som exempel kan nämnas att i Skandinavien sjönk produktiviteten och arbetslösheten steg.²⁸ Innanför den sociologiska forskningen hävdades att investering i skola inte hade lett till någon ökning i skapandet av ökad social, ekonomisk, politisk eller konstlikvärdighet. Utbildningssamhället hävdades det förde med sig nya sociala och beteendeproblem in i skolan. I Skandinavien stod välfärdstaten inför problem som inte kunde finna sin lösning med gamla grepp. Grundarna hade svårigheter att finna nya ideer och visioner. Idén om den starka staten som varit bärande sedan efterkrigstiden fick nu eftertankar om att den sociala planeringen inte fungerade som förväntat (Kallos & Nilsson 1996). 1970- talet kännetecknas också av vänster radikalism där det framhölls att produktionen av kunskap är sammanflätad med kampen om makt i ett samhälle. Det debatterades också att ord som man, natur, samhälle och kunskap inte var självklara utan de kontrasterades med ord som för exempel den dolda läroplanen, lära att lära och kritisk pedagogik. Därtill ifrågasatte sig vänster ”vågen” den klassiska socialdemokratins idé om framsteg och utveckling samt mot växt i form av industriell produktion och profit. Vänsterradikala förespråkade ekologiska perspektiv, och natur samt miljö drogs in i den offentliga debatten. De unga som protesterade mot samhället underbyggde sålunda till trots för protester det klassiska socialdemokratiska idealet om likvärdighet i status och möjligheter i samhället om än det skedde mer i termer av klasskamp än i termer av solidaritet (Telhaug et.al.2006, Aasen, 2003). Mot bakgrund av kritiken från vänster utvidgades nationsbyggandet och förståelsen av likvärdighet kom att omfatta nya sociala grupper (eks. minoriteter). Argumenten för att främja det rationella och instrumentella gav också vika sig för den kritik som kommit från vänster. Det kom att betyda att individualistiska värderingar som välbefinnande och ett fullvärdigt liv också kom in i diskussionen (Telhaug et.al.2006). Också den

²⁸ Faktum är att västerländska länder under perioden 1970 och till mitten av 1990 talet upplevde ekonomiska svårigheter med bland annat nedskärningar i offentlig budget som följd. I Norden drabbades Sverige hårdast medan Norge klarade sig relativt obemärkt. Se P. Eitrem & S. Kuhle: Nordic welfare states in the 1990:s. Institutional stability, sign of divergence (2000).

socialdemokratiska iden om social solidaritet kom i konflikt och trängdes undan av individuella intressen – intressen vilka i motsats till solidaritet i socialdemokratisk anda stod utan gemensamma ideer eller syften (Aasen,2003).

Vidare lyfte kritiken fram att trots att barn och ungdommar gick nio år i grundskolan (och många också i gymnasiet) reproducerades exempelvis klass och kön, samt både manuellt och mentalt arbete både i skola och samhälle. Detta bidrog också till ändring angående skolans styrning²⁹ där det argumenterades att resurser skulle kunna bli bättre använda. Det hävdades att en ändring i styrning och en förflyttning av beslut till lokal nivå skulle kunna bidra till att lösa frågor om kvalitet och likvärdighet (Aasen,2003). Frågan om skolan som kulturell kanon kom också under luppen med kritiken från vänster. Om det var så att makt och reproduktion var en del av skolan, vems kunskap och vems kultur var det som skolan adopterat och som den spred över tid? Den radikala eran banade också väg för pedagogiska experter. De fick inflytande både i skolutbildning och skoladministration och i stor grad fick dessa experter större inflytande över skolan än den legala och administrativa administrationen från 1950 och 1960-talet (Telhaug et.al,2006). Också ökande svårigheter att förutse framtiden gav ideer till en ny reform strategi där lokala auktoriteter förväntades att ta mer ansvar. Förväntningen rörde inte enbart utbildning men statlig styrning generellt. Men eftersom styrningen av skolan hade varit den mest centralt reglerade och kontrollerade så blev förändringarna mer synlig där (Kallos & Nilsson 1996). Den decentraliserade inriktningen på utbildningspolitiken hade som mål att stärka lokal politik och att öka autonomi i den enskilda skolan, skolans ledarskap och hos lärarna. Kontroll blev i någon mån ersatt med support. Målet var att bygga starka institutioner som tog ansvar för det socialt goda visserligen definierat genom national konsensus samtidigt som dessa institutioner förväntades att tillgodose den enskildes behov. Fortsatt låg iden om en stark stat till grund vilken skulle tillse att inte för stora skillnader uppkom mellan elever. Den sammanhållen grundskola låg också fast liksom tankarna om lika möjligheter och likvärdig nationell standard (Aasen,2003).

²⁹ Bland annat framkom i SIA utredningen på 1970-talet i Sverige att förnyelse i skolan måste komma inifrån skolan själv. Se SOU:1974:53, *Utredningen om skolans inre arbete* (1974).

1990-talet

Internationellt går det att spåra en underliggande förändring i utbildningspolicy redan under slutet av 1970-talet och under hela 1980-talet. Jämfört med 1960-talet då ekonomiska argument låg inbäddade i den socialdemokratiska retoriken behövde inte auktoriteter internationellt under 1980-talet längre lägga lika mycket vikt vid utbildning som en välfärdsförmån eller sociopolitisk verktyg. Utbildning såg mera som en produktionsfaktor. Målet var inte längre att stärka den generella utbildningsnivån i samhället. Fokuset riktades istället mot att utveckla färdigheter och know-how hos befolkningen. Hög kvalite i utbildning behövdes visserligen för att utveckla samhället, företagande och ekonomi, problemet var hur man bäst kunde få ut mest kvalite ur varje ”dollar” som investerades i utbildningssystemet (Aasen,2003).

Under 1980 talet skedde sålunda en gradvis en transformering av skolan i de Nordiska länderna vilket innebar decentralisering, avreglering samt en riktning mot ökad effektivitets och marknadstänkning rörande skolsystemet. Något som fick sitt genombrott under 1990-talet;

Educational changes in Finland, Iceland and Sweden during the 1990s are most apparent in the ways that schools and educational systems are governed. Decentralization, goal steering, accountability, managerialism, evaluation, choice, competition and even privatization have moved onto the scene as key terms, that have become a vital if not hegemonic part of Nordic education discourse (Johanesson et.al.2002).

Förändringen i styrningen uppkommer vid en tidpunkt när skillnaderna ökar i samhället parallellt med minskade resurser till utbildning. Det verkar trolig menar Lindblad et al. (2002) att omstruktureringen skulle bidra till en lösning på tidigare sätt att styra utbildning och uppkomma problem i den offentliga sektorn vilken hade kritiserats för att vara för stor, för dyr och inte tillräckligt effektiv (Lindblad et al.2002). På många sätt stod de Skandinaviska länderna på 1990-talet inför en liknande situation angående legitimitet vilken de upplevt under 1970 och i viss mån 1980-talet. Kritiken då var neo radikal med en kulturell frigörelse riktad exempelvis mot skolans syn på kunskap, kulturellt kapital och social klass. På 1990-talet sågs postmoderna teorier göra sitt intåg och ut försvann ambitionen om upplysning, säkerhet och förutsägbarhet (Aasen,2003). Den offentliga sektorn kritiserades också för skapandet av en beroendekultur som underminerade personlig ansvar, självförtroende och arbetsetik. Argument i favör för den fria

marknaden lyftes fram i kombination med internationell kapitalism. Det civila samhället sattes som motpol till statlig kontroll. Diskussionerna främjade intåget av ny liberalism och en konkurrens syn rörande styrning vilket bidrog till att nationen blev förstått som en konkurrenskraftig deltagare bland andra ekonomier. Kompromissen som växte fram var ett kapitalistisk samhälle och en välfärdsstat vilken förhöll sig både till fri handel och samtidigt till reglering (Telhaug et.al.2004).

När det rör frågan om demokrati så blev en kommission tillsatt i Sverige redan mellan 1985 och 1990 vilken analyserades distribution av makt och resurser i den svenska samhället. Denna studie gav en bild av ett samhälle i omvandling i förhållande till demokrati. Resultaten pekade i riktning mot individens företrädare i förhållande till det gemensamma. I den om ett samhälle där varje medlem var en del i ett kollektiv och där demokrati var ett gemensamt projekt gav vika för en individuell centrerad syn där individen hade att ta ansvar för sitt eget öde (Aasen,2003). Demokrati blev därmed i högre grad knutet till individens egna val det vill säga att själv kunna välja och att förverkliga sig själv. Det mest radikala skiftet under 1990-talet för skolans del var förändringen av styrningen i skolan. Från att ha varit stark centraliserad blev den nu decentraliserad och avreglerad. Steg i riktning mot lokal frihet blev antagna med marknaden som modell. Sedan mitten på 1990-talet har det varit upp till kommuner att ta ekonomiska beslut och att distribuera resurser mellan skilda sektorer i skolsystemet (Aasen,2003).

En mindre central statsstyrning ville för skolans del kräva klarare mål. Ett fritt val skulle bli möjligt att realisera inom ramen för nationell utbildningspolicy. Resultatet blev att Sverige, Norge och Danmark införde målstyrning (management by objectives) som ett alternativ till den regelstyrning vilket varit kännetecknen för tidigare perioder. Uppgiften för de styrande var att sätta mål som var formulerade så klara och precisa som möjligt. Samtidigt ville det vara de underordnades uppgift att välja arbetssätt som bäst ville fungera för att kunna uppnå de mål som satts. I slutändan var det de styrandes uppgift att skapa ett system för bedömning vilket skulle ge feedback på de resultat som blivit uppnådda i skolan. Dessa resultat kunde så användas som verktyg i policy och förändringsarbete (Telhaug et.al.2004). Kännetecknande för målstyrning är en dubbel lösning. Både nationell och lokal kontroll, både politisk och professionell styrning, både kontroll och frihet och både stöd och kontroll. De styrande har sedan införandet av den nya formen för styrning ökat trycket på skolan som institution liksom på lärarna. Skolor har varit i

centrum för evalueringar, rapporter och effektivitetsstudier. Nationella prov har blivit en del av evalueringssystemet och ses som mekanismer för att säkra kvalitet samtidigt som de i lika hög grad kontrollerar skolor och lärares arbete. I kritiken mot restruktureringen pekas det till att den hotar lärares professionella autonomi och forskning visar att lärares omdöme i undervisning försvagas samtidigt som standardisering och normalisering i klassrumspraktiken ökar (Aasen,2003).

Telhaug et al. (2006) lyfter fram att den nordiska modellen har förlorat delar av sin karaktär og då främst i form av oberoende. Det politiska oberoendet lade tillbaka i tiden grunden för att kunna främja national ekonomi och välbefinnande. Vad gäller socialdemokratin i länderna så har de fått avstå sina positioner som ledande parti och genomgående i de Nordiska länderna så har policy i högre grad varit beroende av internationella katalysatorer än tidigare (historisk sett). Detta särskilt med hänsyn till neo-liberalism och nedmontering av monopol, deregulering samt ekonomisk liberalism och konkurrens. Fortsatt står likvärdighet och rättvisa fast som grundlägganden värden även om de inte längre i lika hög grad blir hänvisade till. Istället lyfts ord som effektivitet, kvalitet och färdigheter fram (Telhaug et al.2006). Neo-liberalism ser på skola mer som en utbyte av "råvaror" och skola förstås som ett kommersiellt organ mer än en akademisk institution (akademisk institution vilken sett betydelsen i den viktiga uppgiften att bygga social och national integration). Neo-liberalism baserar sig på globalisering, fri marknad och marknadsstyrning (tillgång och efterfrågan) vilket innebär att de Nordiska länderna om de vill vara att räkna med måste hävda sig i den internationella konkurrensen. Som ett alternativ till den socialdemokratiska förståelsen av skola som en integrerad del i välfärdstaten så ser neo-liberalismen på samhället och fokus på skola som en investering för att serva intressen för ökat välbefinnande. Utbildning definieras som human kapital vilket i sin tur kan investeras i produktion för att i det nästa omvandlas till ekonomisk profit. Utbildning blir därvidlag knutet till möjligheten att öka konkurrenskraften i företagssektorn (Ahonen,2002).

Referenser

Aasen P. (2003): What happened to Social-Democratic Progressivism in Scandinavia? Restructuring Education in Sweden and Norway in the 1990s. I Apple, M.W : *The State and the Politics of Knowledge*. New York:Routledge Falmer Press, s.109-149.

Ahonen, S (2002): From an industrial to a post-industrial society: Changing conceptions of equality in education. I *Educational review*, 54 (2), s. 173-181.

Antikainen, A (2006): In Search of the Nordic Model in Education. i *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 50, No.3 p.229-243.

Arnesen, A & Lundahl L (2006): Still Social and Democrat? Inclusive Education Policies in the Nordic Welfare States i *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 50, No.3 p. 285-300.

Eitrem, P & Kuhnle, S (2000): Nordic welfare states in the 1990s; Institutional stability, sign of divergence. In S. Kuhnle (ed); *Survival of the European welfare state*. London: Routledge.

Esping-Andersen, G (1990): *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: England Polity Press.

Frimannsson, G.H (2006): Introduction; Is there a Nordic model in education? I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 50, No.3 p.223-228.

Johannesson, I.A, Lindblad, S, Simola, H (2002): An inevitable Progress? Educational restructuring in Finland, Iceland and Sweden at the turn of the millennium. In *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 46, No.3, s.325-339.

Kallós, D (1996): Reflections on Decentralization as a Concept in Education Policy. The Swedish Experience. In Theodor Sander & José M. Vez, editors (1996). *Life-Long Learning in European Teacher Education*, pp. 249-263. Osnabrück: Universität Osnabrück/CompareTE European Network.

Linné, A (1996): *Moralen, barnet eller vetenskapen? En studie av tradition och förändring i lärarutbildningen*. Studies in Educational Sciences 6. Stockholm: HLS Förlag.

Lindblad, S, Lundahl, L, Lindgren, J, Zackari, G (2002): Educating for a New Sweden? I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol.45, No.3, s.283-303.

Telhaug, A, Mediås, O.A., Aasen, P (2004): From Collectivism to Individualism? Education as Nation Building in a Scandinavian Perspective. I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol.48, No.2 p. 141-158.

Telhaug, A, Mediås, O.A., Aasen, P (2006): The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years. I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 50, No.3 p. 245-283.

SOU 1974:53 (1974): *Utredningen om Skolans inre arbete*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

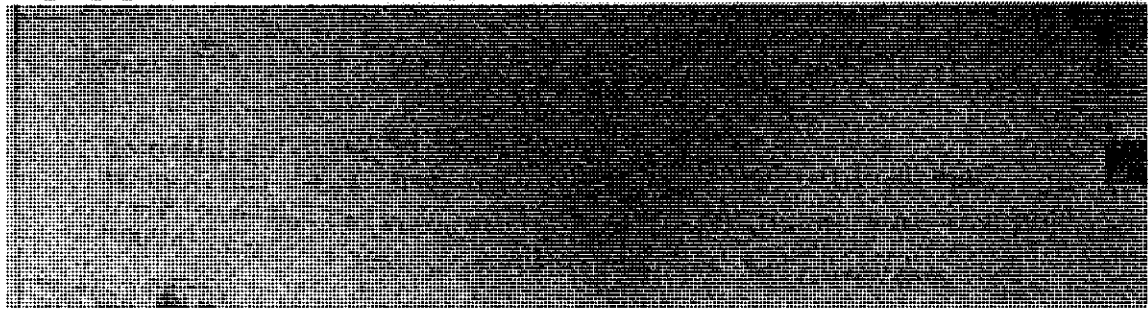
Bilaga 4.

Referat från möte i Interregprojektet "den Nordiska modellen". Plats: NTNU, Program for Lærerutdanning, Dragvoll gård Trondheim 19 april 2012.

Närvarande: Conny Björkman, Jan Perselli, Cecilie Haugen, Agneta, Knutas

Vi inledde mötet med en kort presentationsrunda. Conny Björkman fortsatte därefter med information om ett möjligt framtida samarbete med en uppdragsenhet vid Helsingfors Universitet. Detta samarbete skulle kunna leda fram till en trepartsöknad (Finland, Sverige och Norge) och sändas in till NordForsk, med fokus på skolledning och kultur - deadline för öknad 15 maj 2012. Vi får också genom högtalartelefon samtala med Gunnar Berg som understryker att det inte är fråga om att slå ihop Interreg projektet "Den Nordiska modellen" med denna NordForsk öknad. Däremot så har vi möjlighet att kunna dra fördelar av att vi redan har inlett ett samarbete mellan Sverige och Norge samt att det också finns ett öknad som allredan är skriven (*Skolledarskap och skolkultur (SKOLK)*) och som vi med viss modifikation skulle kunna sända in till NordForsk. Conny Björkman ringer också upp kontaktpersonen vid Helsingfors Universitet och får av honom besked om att Finland är intresserad av att gå in som tredje part i en öknad till NordForsk. Vi diskuterar det underlag till öknad *Skolledarskap och skolkultur (SKOLK)* som Gunnar Berg sent oss per mail och vi föreslår att öknaden öppnar för att det arbete vi allredan är involverad i dvs. att den Nordiska modellen bör finnas med i denna öknad i någon form av "formulering". Vidare föreslår vi att öknaden öppnar för ytterligare teoretiska perspektiv. Det som vi inte får diskutera vid detta möte är den ekonomiska villkoren som NordForsk sätter upp. Vi blir överens om att frågan om ekonomiska villkor (NordForsk) blir något som Gunnar Berg får återkomma till oss med per mail när han har denna information tillgänglig. Vi övergick så till att diskutera framgångsmåte i vårt Interreg projekt *Den Nordiska modellen*. Jan Perselli som tillkommit i projektet (Sverige) hade ett förslag till fokus vid framskrivande/ kunnskapsöversikt över skolans utveckling/förening med nedslag i propositioner/utredningar från andra världskriget och fram till våra dagar. Specialundervisning och glesbygd är begrepp/perspektiv som kunde fungera i genomgången/översikten. Vi blev överens om att Jan Perselli och Agneta Knutas samarbetar framöver (sedan Agneta har ansvar för att leverera slutrapport) och på förslag från Jan Perselli kommer de två överens om att ett antal gemensamma texter ska utgöra grundlag i arbetet framöver (gemensam referenspunkt). Jan Perselli upprättar för att underlätta detta samarbete en dropbox (plats att lägga arbetsdokument – tillgång för begge parter). Cecilia Haugen fick så ordet och tog med utgång i Hernes (1974) upp skilda perspektiv på begreppet likeverd vilket gav oss ett diskussionsunderlag, (se bilde) där vi ventilerade likhet och skillnader (utifrån begreppen) mellan t.e.x. konsekvenser i skolgång,

tillgänglighet, konkurrens, prestation, social mobilitet, och testning

Sista punkt før dagen fokuserades på en diskussion med bakgrund i teksten som sændes ut føre møtet; *Den Nordiske modellen for utdanning under endring: konsekvenser for mangfold og integrasjon i en demokratisk velferdsstat*. Agneta Knutas drog på whiteboarden upp delar av den plan som vi tog fram i Østersund (se bilde) Vi diskuterade førendring i styring, vad som skett mellan 1945 och framöver i form av styrdokumenter och i form av økonomisk kris, samt hur skolan påverkats av den detta

Trondheim 2012-04-20

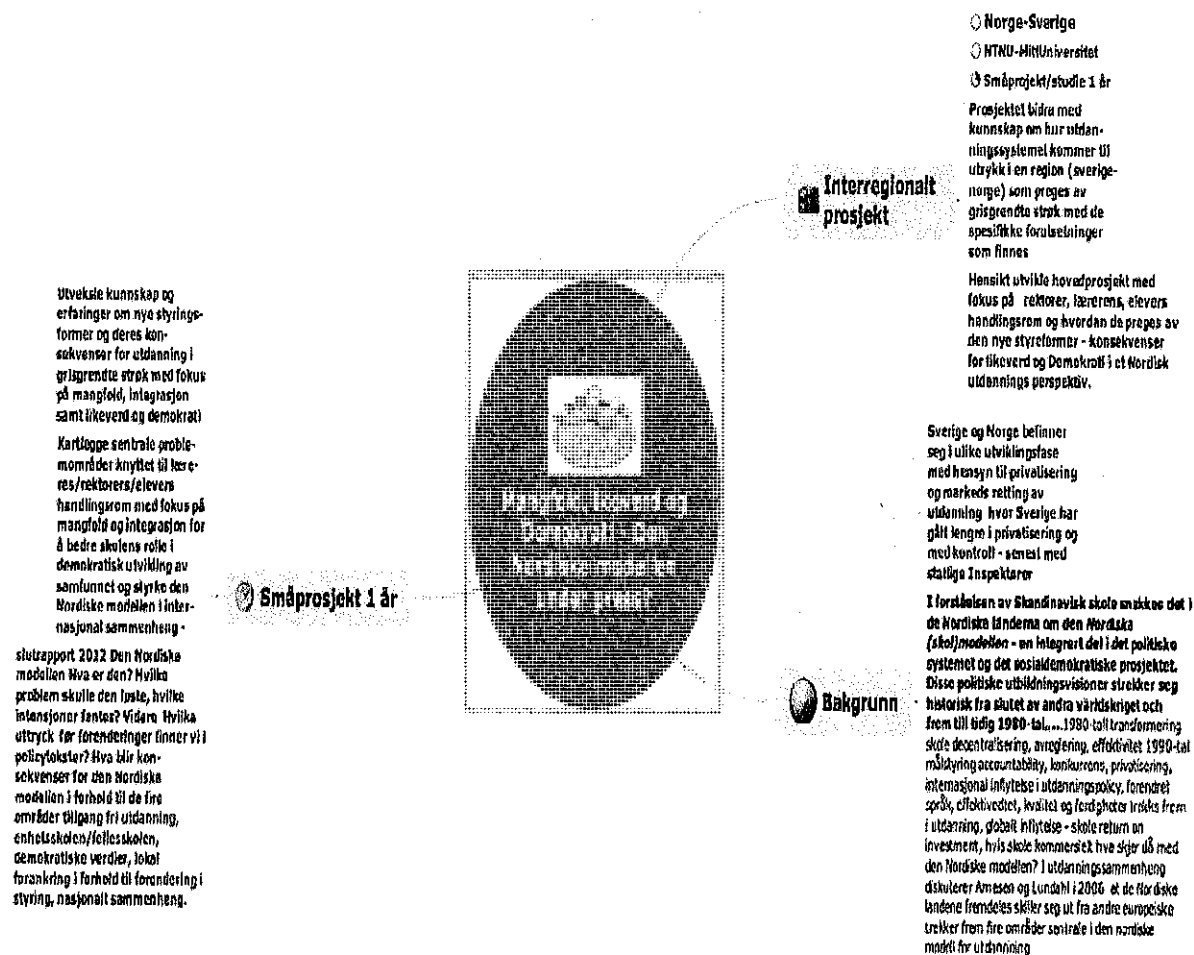
Agneta Knutas

Bilaga 5.

SKOLEN SOM ARENA FOR DANNING, DEMOKRATI OG MEDBORGERSKAP **Seminar ved Program for lærerutdanning, NTNU Dragvoll, onsdag 2. mai 2012**

Den norske nasjonalstaten har vært kjennetegnet ved høy grad av etnisk og kulturell homogenitet. Gjennom de de siste tiårene har Norge i stadig sterkere grad blitt et multietnisk og multikulturelt samfunn, hvor tradisjonelle, nasjonale verdier er blitt utfordret. Samtidig er demokratiske institusjoner under press, ved at stadig mer av den politiske prosessen skjer andre steder enn i storting og kommunestyre. Den demokratiske deltakelsen er lav, og unge mennesker engasjerer seg i liten grad i parti- og organisasjonsarbeid. Skolen har gjennom hele nasjonsbyggingsperioden vært en sentral dannelses- og demokratiseringsinstitusjon. Gjennom globalisering og et norsk samfunn som i stigende grad er multietnisk og multikulturelt er skolens påvirkningsprosess blitt langt mer sammensatt enn tidligere. Læreren må – både tematisk og didaktisk/metodisk – foreta en rekke komplekse valg, og arbeide i nye og mer krevende lærings situasjoner. Skolens arbeid med danning, demokrati og medborgerskap er et strategisk satsingsområde for PLU. Seminaret den 2. mai vil delvis markere hvordan tilsatte og faggrupper ved Program for lærerutdanning arbeider med denne tematikken, i tillegg til at to internasjonale forelesere vil ta opp sentrale utfordringer for skole og lærerutdanning: *David Kerr* er direktør ved *The Citizen Foundation* i England, med særlig ansvar for stiftelsens utdanningsprogram. Han har hatt en rekke sentrale posisjoner innenfor engelsk utdanningsforskning, blant annet som direktør ved *The National Foundation for Educational Research (NFER)*. *Ove Korsgaard* er professor ved Århus Universitet i Danmark, hvor han arbeider ved Pedagogisk Institutt. Han har en meget omfattende produksjon, og er særlig opptatt av spørsmål som demokrati, dannelse, toleranse og identitet.

Presentasjon av Den nordiske modellen projektet av Førsteamanuensis Agneta Knuts den 2 mai 2012:

Bilaga 6

Den Nordiska utbildningsmodellen utvärderad: konsekvenser för mångfald och integration i en demokratisk välfärdsstat

Utkast av Jan Perselli

Innehåll

Inledning.....	45
Disposition.....	46
Den Nordiska modellen	46
Den Nordiska modellen förändras	48
Professionalisering och avprofessionalisering	49
Specialpedagogik.....	50
Om pedagogisk forskning.....	52
Skolans uppdrag.....	54
Tre reformperioder	54
2011 års reformer	55
Sammanfattande diskussion, syntes och analys	55
Något om komplexiteten i denna undersökning	55
Samsyn om skolans utveckling från kommunaliseringen.....	56
Något om samhällets utveckling i stort.....	56
Något om vad som borde göras	57
Referenser	57

Inledning

Alla delar i välfärdsstaten genomgår kontinuerliga förändringar, som ofta initieras genom olika slags reformer. Reformerna kritiseras och lovordas i såväl den samtida akademiska debatten som i den allmänna debatten. Olika länders reformer kan startas med olika målsättningar men ändå sluta i likartade resultat. Det kan vara svårt att veta vad som är resultat av politisk vilja och målmedvetenhet och vad som är resultat av större trender i Västeuropa och i västvärlden i stort. Ett *exempel* på detta är hur kvinnans rätt till abort genomdrevs i ett flertal olika länder ungefär samtidigt under början och mitten av 1970-talet. Diskussionerna som föregick denna ändring såg olika ut i olika länder, och argumentationslinjerna skildes markant åt, likaså de olika rättsliga traditionerna. I USA var det kvinnans rätt till sin egen kropp som var huvudargumentet, i Sverige var det snarare socialstyrelsens och hälso-

och sjukvårdens skyldigheter att tillhandahålla abort som framhölls i diskussionerna.³⁰ Man kan trots dessa olikheter i målformuleringar och argumentationslinjer ändå tala om att det i västvärlden ungefär samtidigt inneburit lagstiftningar med ungefär lika rättigheter för kvinnor avseende kontrollen över den egna reproduktiva hälsan. En gemensam välfärdsinriktning i de flesta av världens stater är skolan, och liksom annat har den genomgått förändringar under åren. En del av dessa förändringar verkar vara del av en större trend än enskilda staters medvetna val, annat är definitivt nationsspecifikt. Vi talar här i Norden om den "Nordiska modellen" som någonting gemensamt och avser med detta begrepp bland andra ting också skolan, och vad vi avser att den ska göra och vad den ska passas in i för slags samhälle. Svenska skolelever tillbringar många tusen timmar³¹ i skolan och det är naturligtvis viktigt att denna tid ger utdelning både åt eleverna som tillbringar sin tid där och åt samhället som satsar betydande resurser på detta. Därför är det senaste decenniets olika internationella utvärderingars resultat en nedsående läsning för alla som har skolan som sitt arbetsområde.³² Den svenska skolan, och den norska skolan, har tidigare snarast uppmärksammats för dessas goda resultat. De prestationsresultat som här ger anledning till eftertanke är dock bara en del av vad många anser vara en skola i kris. Klassklyftorna sägs öka och elever från studieovana hemmiljöer halkar efter de elever som kommer från gynnsammare omständigheter, och skolan som har haft och fortfarande har som en av sina viktiga uppgifter att i skolans sammanhang kompensera för olikheter i uppväxtbetingelser har länge sagts få allt svårare att uppfylla kriteriet "likvärdig skola".³³ Vi frågar oss vad som hänt och här kommer ett försök att i någon mån försöka peka på en del omständigheter som på olika sätt korrelerar med utvecklingen i skolan i Sverige. I det följande presenteras några olika forskares syn på olika moment av denna utveckling.

Disposition

I det följande görs ett försök till historieskrivning i stora drag från 1989 och framåt, alltså den tid som följt efter den skolreform som kallas "kommunaliseringen", och också talas om som "decentralisering". Ett antal avhandlingar presenteras, och ett antal mer eller mindre prominenta skoldebattörers insatser i olika media. Denna utveckling är löst kategoriserad under olika rubriker, men resonemangen vävs in i varandra, så emellanåt kan det säkerligen invändas mot valet av rubriker och vad som hamnar under dem. Avslutningsvis sker ett försök att syntetisera den berättelse som träder fram och analysera densamma.

Den Nordiska modellen

Enligt Ari Antikainen är en samhällelig, skattefinansierad, skola gemensam för de nordiska länderna.³⁴ Denna skola bygger på tankar om att jämlikhet, delaktighet och välfärd är det övergripande målet för

30 Perselli, Jan, *Fostersyn i svensk rätt*, 1. uppl., Tema, Univ., Diss. Linköping : Univ., Linköping, 1998, s 93ff. Detta exempel har kopplingar till hur jag uppfattar de ändringar som gäller för den Nordiska modellen.

31 Lågt räknat: 20 timmar/vecka*36 veckor=720 timmar/år*12=8640.

32 <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisa2009/pisa2009keyfindings.htm> (PISA)
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2473> (PISA)
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2127> (TIMSS)
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1756> (PIRLS)

33 Se t.ex.: Englund, Tomas, 'Talet om likvärdighet i svensk utbildningspolitik.', *Textanalys / Carl Anders Sjöström & Leif Östman (red.)*, S. 325-346, 1999.

34 Antikainen, Ari, 'In Search of the Nordic Model in Education', *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, pp. 229-243.

verksamheten. Flera förknippar detta med ett socialdemokratiskt välfärdsprojekt.^{35, 36, 37, 38} I Norden i allmänhet och i Sverige och Norge i synnerhet har socialdemokratin strävat mot att bygga upp ett skolsystem med hög kvalitet och jämlikhet genom att skapa en obligatorisk enhetsskola till 16 års ålder med start efter andra världskriget i och med 1946 års skolkommision. Efterhand klingade den tidens liberala och konservativa kritik mot detta av. År 1962, alltså för 50 år sedan, fattades det politiska beslutet om en sammanhållen nioårig enhetsskola.

Det tog tid att genomföra denna skola över hela landet, men efter några år var det genomfört. En sak som också kännetecknat den skola som växte fram var att den har funnits nära barnen, och på landsbygden där detta inte varit möjligt har fria skolskjutsar anordnats. I dessa skolor har man också inkluderat elever med särskilda behov. Trots att man kan säga att detta sätt att bygga skolor kännetecknar de nordiska länderna har man samtidigt i nu nämnda länder hela tiden låtit sig inspireras av internationella influenser, t.ex. Dewey och *learning by doing*, och sökt inlemma dessa i den Nordiska modellen. Skolan ansågs av ledande skolpolitiker³⁹ vara ett medel för att avskaffa klassamhället, och den ansågs också spela en avgörande roll för ekonomisk utveckling under framstegsåren på 1950- och 1960-talen. De nordiska länderna kännetecknades av att de hade starka stater, och särskilt var detta tydligt i jämförelse med t.ex. USA och England, men även i Frankrike och Tyskland var makten mer decentraliserad än i de nordiska länderna.⁴⁰ Den tidens pedagogik var inspirerad av psykologin och med argument från det hållet betonades faran med att rangordna eleverna och nyttan av att de själva skulle söka sig fram till kunskaperna.⁴¹ Den liberala och konservativa kritiken hade som sagt efterhand tystnat, men kritiken från extremvänstern tilltog i hela samhället under sent 1960-tal och genom 1970-talet. Även om målen delvis var desamma som socialdemokratin hyllade så var den nya vänstern konfliktinriktad och stridslysten, och ansåg att socialdemokratin i praktiken vidmakthöll snarast autoritära samhällsformer. Emellertid har det under senare tid kommit ändringar till stånd, ändringar som dragit i en motsatt riktning.

Furthermore, starting from the 1980s and increasingly from the 1990s, education has been the target of reconstructing processes, meaning decentralization, deregulation, and commercialization.⁴²

35 Aasen, Petter, 'What Happened to Social-Democratic Progressivism in Scandinavia? Restructuring Education in Sweden and Norway in the 1190s' Ed. Apple, M.W. *The State and the Politics of Knowledge*. New York, Routledge Falmer Press, pp 109.

36 Telhaug, Alfred et. al., 'The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years'. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, p 248.

37 Richardson, Gunnar, *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*, 8. rev. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010, s 145 ff.

38 För en definition av välfärdsstaten, se Blomqvist, Paula & Rothstein, Bo, *Välfärdsstatens nya ansikte: demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*, Agora, Stockholm, 2000, s. 35.

39 T.ex. Olof Palme. Se Gunnar Richardson *Svensk utbildningshistoria*, s. 13 (sjätte upplagan) 1999.

40 Telhaug, Alfred et. al., 'The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years'. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, p 255.

41 Telhaug, Alfred et. al., 'The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years'. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, p 255.

42 Antikainen, Ari, 'In Search of the Nordic Model in Education', *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, p 232.

Skolan och skolfrågor brukar numera⁴³ sägas ha förlorat i betydelse i samhällsdebatten, och skolfrågorna "ägs" i högre utsträckning av andra – t.ex. politiker, ekonomer och samhällsdebattörer – än av de specifika fackpedagogerna. Vidare kan sägas att de liberala krafterna har vunnit i kraft, medan de konservativa idealen inte på motsvarande sätt vunnit utrymme i svensk skoldebatt.⁴⁴ En svensk ekonom som väckt en del uppmärksamhet i detta sammanhang är ekonomen Erik Lakomaa som i sin (sammanläggnings-) avhandling ägnat ett kapitel åt kommunaliseringen.

Lakomaa berättar att år 1992 överfördes den svenska skolan från staten till kommunerna. Reformen ökade storleken på den kommunala sektorn med en femtedel, vilket gör reformen en av de största i modern historia. Trots brett stöd för reformen i riksdagen, var processen mycket långsam och diskussioner pågick, enligt Lakomaa, under cirka 20 år innan det slutliga beslutet fattades 1989.⁴⁵ Lakomaa visar att

reformen medförde att kommunerna började jämföra sig med varandra. Följden blev att kommuner som tog över skolor med högre kostnader än motsvarande skolor i andra kommuner bantade dessa kostnader. Lakomaa har också visat att reformen innebar att kostnadsökningstakten i skolan saktade av. Eftersom kommunaliseringen följde flera andra reformer på skolområdet, bland annat friskolereformen, den nya kursutformade gymnasieskolan, införandet av program istället för linjer i gymnasieskolan samt det nya betygssystemet. Det innebär att det är svårt att med bestämdhet säga vilka övriga effekter kommunaliseringen bidragit med.⁴⁶

Den Nordiska modellen förändras

Nu, 2012, är det drygt 20 år sedan lärarkåren kommunaliserades. Reformen ger fortfarande upphov till diskussioner, och inte minst från liberalt håll diskuteras lärarprofessionens status och vilka konsekvenser kommunaliseringen har medfört.⁴⁷ I doktorsavhandlingen *Professionens problematik* analyseras motiven bakom kommunaliseringen.⁴⁸ Historikern Johanna Ringarp menar att reformen var ett led i en större omvandling av den offentliga sektorn under 1980- och 1990-talen.⁴⁹ Enligt henne anpassades välfärdsstaten till nya ekonomiska villkor, samtidigt som ansvaret för lärarkåren överfördes till kommunerna. Ringarp har analyserat utvecklingen inom välfärdsstaten med särskild inriktning mot utbildningssektorn, och hur förändringarna av styrsystemen påverkade lärarprofessionens handlingsutrymme. Undersökningen är viktig för förståelsen av den Nordiska modellen sedd ur ett historiskt perspektiv, och detta eftersom utbildning under hela efterkrigstiden har varit en central del i det svenska välfärdsbygget. Socialdemokraterna hade, genom sitt långa regeringsinnehav, utifrån idéer om ett "jämnt och likvärdigt samhälle" byggt upp stora delar av välfärdsstaten. På 1980-talet beslutades

43 Men tveklöst kan de samtidigt sägas vara på väg tillbaka till ledar- och förstasidorna.

44 Telhaug, Alfred et. al., 'The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years'. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, p 272ff.

45 Lakomaa, Erik, 'The municipal takeover of the School system' i *The economic psychology of the welfare state*, Economic Research Institute, Stockholm School of Economics (EFI), Diss. Stockholm : Handelshögskolan, 2009, Stockholm, 2008

46 http://sv.wikipedia.org/wiki/Kommunaliseringen_av_skolan

47 Hans Albin Larsson, professor i historia, kanske kan sägas vara en sådan. På Newsmill skrev han nyligen en artikel som ger uttryck för detta: <http://www.newsmill.se/artikel/2012/04/03/inte-konstigt-att-folk-inte-vill-bli-l-rare>

48 Ringarp, Johanna, *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, Makadam, Diss. Lund : Lunds universitet, 2011, Stockholm, 2011

49 Mitt resonemang här är textnära lydelsen i spikbladet.

det om stora utbildningspolitiska förändringar, men även inom välfärdsstaten generellt skedde strukturella omvälvningar som påverkade lärarkåren. I synnerhet gäller detta kommunaliseringen av lärartjänsterna. Innan dess hade det funnits ett dubbelt huvudmannaskap för skolan.⁵⁰ I dagens politiska debatt diskuteras detta som sagt fortfarande, och det är främst Folkpartiet som driver på i frågan, och vill att lärartjänsterna förstatligas igen.⁵¹ Men det finns också andra som ger sig in i diskussionen, t.ex. Skolverkets före generaldirektör Per Thullberg menar i en debattartikel att decentraliseringen "slog fel".⁵² Det här för oss över på frågan om hur läraryrket har förändrats, och det finns några avhandlingar som diskuterar denna fråga. Dels Ringarps som här omnämns, men också en avhandling av Sofia Persson.

Professionalisering och avprofessionalisering

Persson doktorerade 2008 på avhandlingen *Läraryrkets uppkomst och förändring. En sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000* och i den gör hon en sociologisk analys av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige från början av 1800-talet till nutid. Ambitionen sägs vara att göra en teoretisk genomlysning av de generativa mekanismer som sammantagna orsakat de studerade händelseförloppen. Persson väljer att kategorisera läraryrkets utveckling i tre perioder: 1) uppkomsten av folkskolan och folkskolläraryrket (1800-1840-tal), 2) uppkomsten av en centraliserad grundskola och grundskolläraryrket (1840-1960-tal), samt 3) uppkomsten av en decentraliserad grundskola och ett diversifierat grundskolläraryrke (1960-1990-tal), vilket jag nedan också kommer att tala om som "kommunaliseringen". Av intresse här är hur den sistnämnda perioden analyseras. Periodiseringen visar, enligt Persson, på en rörelse från heterogena utbildningsförhållanden mot en centraliserad grundskola präglad av standardisering och systematisering, och vidare mot en decentraliserad utbildning karakteriserad av specialisering och differentiering. Omstruktureringarna har enligt Persson på genomgripande sätt påverkat läraryrket och lärarnas villkor. Lärare har dock inte bara påverkats av transformationerna, de har också varit delaktiga i deras utformning. Det har skett genom att lärarorganisationerna har formulerat och anknutit lärares kollektiva angelägenheter till vad som vid tiden uppfattats som samhällsintressen, och organisationerna har använt en rad olika strategier för att driva igenom sina angelägenheter. Men lärarkåren har inte enbart präglats av enighet och samarbete. Det har också funnits motsättningar mellan fraktioner som bottnat i klasstrukturella villkor, patriarkala genusrelationer samt skilda arbetsvillkor och utbildningsvisioner.⁵³

50 Ringarp, Johanna, *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, Makadam, Diss. Lund : Lunds universitet, 2011, Stockholm, 2011, s. 13.

51 Ringarp, Johanna, *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, Makadam, Diss. Lund : Lunds universitet, 2011, Stockholm, 2011, s. 14 f.

52 Se: <http://www.newsmill.se/artikel/2012/03/26/vj-m-ste-erk-nna-ati-decentraliseringen-slog-fel> Thullberg var bl.a. socialdemokratisk politiker innan han blev GD.

53 Mitt resonemang här är textnära lydelsen i spikbladet.

Kommunaliseringen innebar att personalansvaret lades på kommunerna. Denna hade diskuterats ganska hätskt, och de olika lärarfacken var oense om detta.⁵⁴ Egentligen var man överens om att kommunaliseringen skulle hota idén om en likvärdig skola, men man kom i de olika fackorganisationerna slutligen att acceptera en kommunalisering med argumenten att löneförhandlingarna skulle bli mer lönsamma för medlemmarna. Det uppstod en mer jämlik lönefördelning mellan de olika lärarkategorierna, och det var *i sig* ett problem som medförde "otrevlig stämning mellan medlemmarna i Sveriges lärarförbund och medlemmarna i Lärarnas riksförbund i samband med, och i efterdyningarna av, denna avtalsrörelse."⁵⁵

Mycket kortfattat kan man säga att reformen innebar att de tidigare läroverkslärarnas tidigare högre yrkesstatus utjämnades när TCO-medlemmarnas löner lyftes till samma nivå som läroverkslärarnas, och läroverkslärarna fick samma (alltså större för dem) undervisningsbörda som de tidigare folkskollärarna.

Det nya avtalet innebar nämligen en utjämning av arbetstid och löner mellan lärargrupperna...⁵⁶

Det var också så att kommunaliseringen innebar att lärarna från att ha varit statstjänstemän övergick till att bli kommunaltjänstemän, och det uppfattades som en statusförsämring i sig. Hans Albin Larsson skriver om detta, och ger en slags ekonomisk orsak till utvecklingen:

Åren 1995-98, i organiserad samverkan med Centern, genomförde de [Socialdemokraterna] omfattande budgetnedskärningar. En allmän avreglering av den offentliga verksamheten präglade 1990-talet. Besparingstekniken bestod i hög grad av att staten minskade anslagen till kommunerna och överlät åt dessa att välja vad de ville spara på. Det blev därför nödvändigt att avreglera bestämmelserna på de två kommunala områden som dominerade bland utgifterna, nämligen den sociala sektorn och skolverksamheten. Kring detta rådde politisk enighet.⁵⁷

Här kan man säga att reformens avsikter av olika anledningar inte uppfylldes av dem som genomdrog den. Tvärtom så utnyttjade den socialdemokratiska regeringen och senare alliansregeringen de besparingsmöjligheter som reformen, snarast som en bieffekt, gett upphov till. Yxan fick kommunerna hålla i, och det verkar de ha gjort oavsett lokal politisk majoritet.

Specialpedagogik

Specialpedagogiken är ett kunskaps- och forskningsområde som särskilt behandlar möjligheterna att anpassa undervisningen till barn (och vuxna) med behov av särskilt stöd. Om man vill förstå hur ett

54 Persson, Sofia, *Lärarkårens uppkomst och förändring: en sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000*, Department of Sociology, University of Gothenburg, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008, Göteborg, 2008, s. 346 ff.

55 Persson, Sofia, *Lärarkårens uppkomst och förändring: en sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000*, Department of Sociology, University of Gothenburg, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008, Göteborg, 2008, s. 349.

56 Ringarp, Johanna, *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, Makadam, Diss. Lund : Lunds universitet, 2011, Stockholm, 2011, s. 110.

57 Larsson, Hans Albin, *Mat bättre vetande: en svensk skolhistoria*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2011, s 85.

uttryck som "en skola för alla" kan tolkas är så erbjuder specialpedagogiken en konkret illustration till detta. Karl Georg Ahlström skrev för länge sedan:

Anlägger man ett längre tidsperspektiv finns det alltså skäl att hålla isär dem [skolans specialundervisning och vårdinstitutionernas], men framför allt om man vill låta specialundervisningen ge relief och pregnans åt folkskolans och grundskolans funktioner, ambitioner och problem.⁵⁸

Detta sätt att se på specialpedagogiken är enligt mig fortfarande giltigt. Genom att se på specialpedagogikens förutsättningar får man samtidigt ett mått på hur skolan i stort styrs och sköts. När vi då under efterkrigstiden slutligen fick en sammanhållen odifferentierad skola och parallellskolsystemet avskaffades hade man att argumentera mot dem som ansåg att elever med särskilda behov var "en tyngande ballast som blott hämmar farten", och vägen till "en skola för alla" innebar en rad ställningstaganden om vad som är " normalt " och om vilka som har rätt till social service och rätt att åtnjuta samma förmåner som andra. Under senare tid har begreppet 'inkludering' allt mer kommit att känneteckna specialpedagogiken. Bengt och Elisabeth Persson skriver så här om inkludering:

Människor är olika och det är inte skolans uppgift att göra våld på denna olikhet. Snarare handlar det om att med professionellt handlag ge alla elever stimulans och uppmuntran, där målet är meningsfullt deltagande i det gemensamma och gemensamhetsskapande. Inkludering är alltså inte i första hand en fråga om fysisk placering, utan ytterst om våra intentioner om ett bättre samhälle.⁵⁹

Här är det tydligt att det är skolans övergripande mål som är det som diskuteras, och vem som har tolkningsföreträdet. Persson och Persson kopplar tillbaka till de politiska visioner som låg till grund för grundskolans införande under 1960-talet, då socialisationsmålet var väl så viktigt som kunskapsmålet. Vill man hårdra det kan man säga att inkluderingstankens företrädare samtidigt har en allmänpolitisk agenda. Det kan vara orsaken till att senare tiders skolpolitiker har fått en viss "beröringsångest" med begreppet 'inkludering', vilket Persson och Persson noterar.⁶⁰

I antologin *Kobran, nallen och majjen. Tradition och förnyelse*,⁶¹ finns ett kapitel skrivet av Ingemar Emanuelsson som heter "En skola för alla". Här får vi en historisk exposé över den specialpedagogiska forskningen i Sverige under ca 40 års tid (1960-2000). Vi får veta skillnaderna mellan specialundervisning och specialpedagogik, och där det förstnämnda med prefixet "special" avsåg dem som är avvikande och därför behöver speciell undervisning. Emanuelsson problematiserar talet om att det skedde ett

58 Ahlström, Karl-Georg, 'Vägen till specialundervisningen av i dag' i Wallin, Erik (red.), *Från folkskola till grundskola: tio forskare vid Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, belyser utvecklingen under 150 år i anslutning till folkskolejubiléet*, Pedagogiska institutionen, Univ., Uppsala, 1992, s 17.

59 Persson, Bengt & Persson, Elisabeth, *Inkludering och måluppfyllelse: att nå framgång med alla elever*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2012, s 19.

60 Persson, Bengt & Persson, Elisabeth, *Inkludering och måluppfyllelse: att nå framgång med alla elever*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2012, s 27.

61 Selander, Staffan (red.), *Kobran, nallen och majjen: tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, Myn-digheten för skolutveckling, Stockholm, 2003.

paradigmskifte i svensk utbildningspolitik i och med detta. Emanuelsson menar att det fortfarande dröjer sig kvar förlegade föreställningar om behovet av differentiering.

När det gäller begreppet 'inkludering' så har man tillgång till en utmärkt begreppsordlista i Bengt Perssons bok *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Här får man t.ex. klara definitioner av hur t.ex. begreppen 'inkludering' och 'integrering' skiljer sig åt i specialpedagogiska sammanhang, dvs. hur de har laddats med betydelse och ideologi. Här får man veta att 'integrering' innebär att någon utifrån kommer in, och där dennes annorlundahet uppmärksammas, medan begreppet 'inkludering', som f.ö. är en import från USA, beskrivs så här:

Ett begrepp som myntades i USA under slutet av 1980-talet och som innebär att krav ställs på skolan, utbildningsväsendet och samhället i stort att ständigt aktivt anpassa verksamheten så att alla elever får möjlighet att känna gemenskap, delaktighet och meningsfullhet i skolan och så att ingen exkluderas ur det gemensamma och gemensamhetskapande.⁶²

Detta inkluderande synsätt som presenteras oss från ett visst håll inom specialpedagogiken har ett normalitetsbegrepp som är vidare än det gängse, och det finns goda skäl för denna bredare syn i termer av effektivitet och harmoniska medborgare, det går också relativt enkelt att koppla till vår form och tradition av demokrati. Särskilt detta sista är dock inte alldeles oproblematiskt eftersom det är ett demokratibegrepp som i sig har ideologiska övertoner och tydlig politisk hemvist.

Om pedagogisk forskning

Det pågår hela tiden mängder av pedagogisk forskning i Sverige, och den bedrivs såväl av pedagoger som av företrädare för andra vetenskapliga discipliner. Men ändå – jämfört med andra discipliner så går en jämförelsevis liten del av de offentligt finansierade forskningsmedlen till forskning om skolan. Skolan är en mycket stor verksamhet som berör alla och sysselsätter många. Hälso- och sjukvården, som jämförelse, är också en stor verksamhet som berör alla och sysselsätter många – men finansieringen är gynnsammare för det området.⁶³ Det finns säkert bra skäl till detta – men ändå något man kan notera. Det finns flera områden inom vilka man bedriver forskning om skolan och dess verksamhet. Ofta nämns det Pedagogik, andra gånger Utbildningsvetenskap eller Pedagogiskt arbete, Didaktik och så förstås Lärande.⁶⁴ Rågången mellan dessa företeelser är inte lätt att hålla reda på för dem utanför fältet skolrelevant forskning. Bilden av en splittrad verksamhet är där.

62 Persson, Bengt, *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*, 2. uppl., Liber, Stockholm, 2008, s 9.

63 Se SCB:s statistik: <http://www.hsv.se/statistik/statistikomhogskolan/> men också: <http://www.hsv.se/download/18.6923699711a25cb275a80002398/Statistik+analys+2008-8+om+forskningsresurser.pdf#search=%27forskningsmedelstilldelning%27>

Se vidare bilaga där VR:s medelstilldelning för 2011 redovisas (s 90). Skolrelevant forskning kan också få bidrag från t.ex. FAS och Rikshanken, men jag tror detta räcker för att min poäng ska vara tydlig. <http://www.vr.se/download/18.13384c8f135aad61b559e0/1330595260352/VR+%C3%85redovisning+2011.pdf>

64 Se t.ex. Berit Askings bidrag 'Om pedagogik och utbildningsvetenskap – och betydelsen av nationella arenor för det kollegiala akademiska samtalet', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009. Se även Lise Vislies 'Pedagogisk forskning i Sverige, et gjensyn med feltet 10

Flera av de forskare som jag hittills har citerat klagar på den forskning som bedrivs: att den inte tar de stora greppen, och att den studerar fel saker. Ett svar på dessa frågor har ju redan getts – det satsas för litet på skolrelevant forskning, pengarna verkar söka sig till annan forskning. Men ändå – i de här refererade texterna framträder den artikuleraade åsikten att pedagogisk forskning borde ta större tag. Lakomaa saknar just detta vidare grepp:

Despite the size of the reform, it has not heretofore been the object of any wide-ranging academic research. On the other hand, the reform was discussed to a significant extent in the media, both before and after the decision. In this, the reform differs dramatically from the concurrent municipalization of elder care (*"The Ädel Reform"*), which – despite a similar economic size – received relatively little media attention.⁶⁵

Lakomaa menar här att det visserligen varit debatt, men inte forskning. Christer Fritzell tar i en artikel i *Pedagogisk forskning i Sverige* upp ett liknande klagomål.⁶⁶ Han menar att det saknas en kritisk tradition i svensk pedagogik. Frizell menar dels att ämnet pedagogik saknar en fast disciplinär karaktär, dels att i den mån en sådan finns (som social organisation) så håller den på att falla samman.⁶⁷ Samtidigt vill Fritzell tona ner det alarmistiska i sitt budskap. Dock ger han många och välvalda exempel på vad han anser brista i den pedagogiska forskningen, nämligen att den är alltför "förvaltningspedagogiskt" anpassad och att forskningen följer finansieringsvägarna mer än något annat. Fritzell skriver:

Jag vill i vart fall hävda, och igen främst mot bakgrund av egna erfarenheter, att den viktigaste och mest givande uppgiften för engagerade ämnesföreträdare ligger i att bidra till en forskarutbildning med tydlig emfas på djupgående vetenskapsfilosofisk och disciplinär reflektion.⁶⁸

Karl-Georg Ahlström har skrivit ett kapitel i *Pedagogik som examensämne 100 år* där han redogör för den pedagogiska forskning som presenterats i *Scandinavian Journal of Educational Research*.⁶⁹ Där säger Ahlström att pedagogik i högre grad varit en utbildningsvetenskap än en samhällsvetenskap, och detta kanske må tolkas som en fingervisning att det faktiskt också föreligger ett behov av forskning som har ett vidare perspektiv.⁷⁰

är etter HSEFR-evalueringen¹ i samma skrift. Detta paper som jag skriver nu utger sig t.ex. inte för att handla om pedagogik utan snarare om skolans förändrade roll i välfärdssamhället.

65 Lakomaa, Erik, 'The municipal takeover of the School system' i *The economic psychology of the welfare state*, Economic Research Institute, Stockholm School of Economics (EFI), Diss. Stockholm : Handelshögskolan, 2009, Stockholm, 2008, s 71.

66 Fritzell, Christer, 'Pedagogikens kris' i *Pedagogisk forskning i Sverige*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011, nr 3, s 214-230.

67 Fritzell, Christer, 'Pedagogikens kris' i *Pedagogisk forskning i Sverige*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011, nr 3, s 222.

68 Fritzell, Christer, 'Pedagogikens kris' i *Pedagogisk forskning i Sverige*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011, nr 3, s 229.

69 Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska Institutionen [distributör], Uppsala, 2009.

70 Ahlström, Karl-Georg, 'En kanal ut i världen. Svensk pedagogik i Scandinavian Journal of Educational Research', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska Institutionen [distributör], Uppsala, 2009

Ingrid Nilsson och Christina Segerholm tar i sitt bidrag till *Pedagogik som examensämne 100 år* upp att: Det känns även angeläget att se till att resultaten av studier om lokal, nationell och global utbildningspolitik får genomslag i pedagogikutbildningen. Detta menar vi är en förutsättning både för kunskap om disciplinen och för medvetenhet om yrkesrollen som pedagogikforskare.⁷¹ Vad man skulle kunna hävda här är att det finns tydliga önskemål från många av de här refererade forskarna och debattörerna att man tar ett större, vidare och mer övergripande grepp över utvecklingen i Sverige under de senaste 20 åren. Detta behöver naturligtvis inte göras som pedagogisk forskning, men att man ändå önskar att pedagoger i högre grad ägnar sig åt detta.

Skolans uppdrag

När det handlar om den Nordiska modellen avseende skolan, så är det en skola som har en samhällsuppgift, ett uppdrag, i välfärdsprojektet som det ursprungligen definierades av socialdemokratin. Vad var detta uppdrag, och har det förändrats? Gunnar Berg tar upp detta tema i en rad bloggar (13 stycken) som presenterats på Mittuniversitetets hemsida.⁷² Berg menar att Max Webers berömda begrepp 'mål- och värderationalitet' är lämpligt som verktyg att förstå denna fråga. Berg menar vidare att det är frågan om en hel rad olika uppdrag som både handlar om samhällets och statens behov av utbildad och bildad befolkning och om individens personlighetsutveckling. Berg låter folkbildaren Carl Cederblads devis: Vetande, Vett, Hut och Hållning sammanfatta dessa saker. Befolkningen ska disciplineras och göras nyttig till glädje för varandra, men också för egen tillfredsställelse. Någon kvalitativ ändring på den punkten har inte heller skett även om olika tider har betonat lite olika aspekter av detta. När det handlar om begreppet bildning (till skillnad från utbildning) så kan det förstås i en kultureproducerande mening. Enligt Berg kan samhällets (industrins) behov av "nyttiga" medborgare förenas med den mer konservativa kultureproducerande genom en läsning av Dewey vars tankegångar om medborgarutbildning kan knytas till en marknadsekonomisk produktionsordning.

Det skolans uppdrag där det verkar enklast att tala om en förändrad syn på skolans uppdrag är hur vi ska tolka begreppet 'likvärdighet'. Enligt den gamla socialdemokratiska synen innebär 'likvärdighet' något som snarast för tankarna till enhetlighet. Alltså att alla ska komma till målet samtidigt, att alla ska nå samma mål, medan den nyare borgerligt liberala tolkningen är att alla ska ha lika möjligheter, alltså att likvärdighet ska råda vid startsnöret men att vad var och en sedan gör av sina lika möjligheter måste få skifta. Man kan inte förneka att ett av skolans uppdrag kan kallas för "förvaring". Det anses enligt Berg inte lämpligt att uttala detta i officiella dokument, men eftersom skolan omfattas av skolplikten, så är denna tolkning absolut rimlig. Berg vill också framhålla skolans betydelse som den äldsta och mest väletablerade statliga, samhälleliga sociala inrättningen just som en utomordentligt stabil institution.

Tre reformperioder

Skolhistorikern Hans Albin Larsson indelar skolans utveckling sedan andra världskriget i tre

71 Nilsson, Ingrid, Segerholm, Christina, 'Några tankar om Pedagogikämnet utbildningspolitiska relevans', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Rills, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009, s 177.

72 <http://www.miun.se/blogg/GunnarBerg>

reformperioder. Dessa kallar han för (i) Enhetsskola, grundskola och gymnasieskola, för (ii) Kommunalisering och elevpeng, och för (iii) Utveckling från 2008 och framåt. Den första perioden handlade framför allt om tillkomsten av enhetsskolan, och faller lite utanför denna undersöknings kärnområde, den andra perioden kan man säga är det som denna text primärt handlat om hit fram, och som här tidigare enligt Sofia Persson karaktäriserades som "uppkomsten av en decentraliserad grundskola och ett diversifierat grundskolläraryrke". Därför bör några ord om utvecklingen från början av 2000-talet fram till dags dato också komma med här.⁷³

2011 års reformer⁷⁴

Enligt Larsson började redan socialdemokraterna en reformering av skolan år 2003, och denna förändring accentuerades efter 2006 och regeringsskiftet. Reformerna trädde i kraft 2011, därav benämningen. Såväl Socialdemokraterna som Miljöpartiet anslöt sig till dessa reformer (med smärre avvikelser). Vi fick en ny skolag från 2010.⁷⁵ Denna lag är mer omfattande än tidigare skollagar och gäller från förskola till vuxenutbildning. I den nya lagen skiljer man mellan begreppen 'undervisning' och 'utbildning'. Det är först och främst kommunerna som är huvudman för en skola, men också landstingen, staten och enskilda företag kan driva skolor. Om huvudmannen är offentlig ska skolan vara konfessionslös. När det gäller behörighetskraven som lärare har det skett en skärpning, som dock till alla delar ännu inte hunnit genomföras.⁷⁶ Det ställs något högre formella krav på rektorerna. De allt färre lektorerna sägs få en ny chans. Skolverket ska tillse att nationella mål samt styrdokument (kursplaner, m.m.) ska finnas, att skolutveckling ska ske på nationell nivå och att utvärderingar och uppföljningar genomförs. Skolinspektionen ska ha (skarp) tillsyn och kvalitetsgranskning och tillståndsprovning. Den Specialpedagogiska myndigheten inrättades 2008, och dess uppgift är att ge specialpedagogiskt stöd till de elevgrupper som har t.ex. funktionsnedsättningar. Grundsärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en för varje elev anpassad utbildning som så långt möjligt motsvarar den som ges av grundskolan. Specialskolan ska ge elever med syn- och hörselskador möjligheter till fortsatt skolgång och utbildning. Det ska vara en sexgradig betygsskala. Lärarutbildningen är sedan 2011 inte längre formellt sett sammanhållen (som den varit sedan 2001), utan ger fyra olika sorts examina: förskolläraexamen, grundläraresexamen, ämnesläraresexamen och yrkesläraresexamen.

Sammanfattande diskussion, syntes och analys

Här diskuterar jag dels uppdragets komplexitet, jag säger något om den historiesyn som träder fram, och jag resonerar tentativt om vad som kan tänkas falla ut av detta. Jag kastar in några småfacklor och hoppas på en intressant diskussion inför slutförandet av denna text.

Något om komplexiteten i denna undersökning

Det är en sak att som professionell pedagog, t.ex. som disputerad lektor eller professor, under en lång tid ständigt följa de pedagogiskt relevanta frågorna, och en helt annan att under kort tid försöka läsa in sig på detta område. I det senare fallet uppstår den paradoxala situationen att det dels finns oöverskådligt stor mängd texter som behandlar de frågor jag ovan nämnt, dels är ganska svårt att sälla ut det mest relevanta eller ens finna det. Jag tror att en avvägning måste göras av aktuella avhandlingar där

73 Se s. 4.

74 När inte annat anges är detta stycke i huvudsak utformat efter Hans Albin Larssons framställning i *Mot bättre vetande: en svensk skolhistoria*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2011, kapitel 6 och 7.

75 Skollag 2010:800, enligt riksdagens beslut: Prop. 2009/10:165, bet. 2009/10:UbU21, rskr. 2009/10:370.

76 Legitimation krävs av lärare från 2012 – men genomförandet av denna reform har visat sig vara krångligare än tänkt.

författarna under några år systematiskt försökt tränga in i alla de frågeställningar som kan anses vara nödvändiga att penetrera, och av texter som producerats av ärrade pedagoger som nu är professorer, ofta pensionerade sådana. De förstnämnda, de nydisputerade, kanske kan anklagas för att inte ha förstått frågornas komplexitet och många nyanser, de sistnämnda, de ärrade professorerna emeritus/emerita, för att själva ha varit inblandade i studieobjektets skepnad och därför inte kan anses som helt objektiva i den meningen att många har stridit för positioner som blivit accepterade eller förkastade av det större kollektivet akademiska pedagoger.

Samsyn om skolans utveckling från kommunaliseringen

Med detta sagt vill jag ändå hävda att det finns en stor samsyn om de grova dragen av hur skolan har utvecklats sedan kommunaliseringen. Frågorna debatterades under lång tid, och sedan när Göran Persson fick inflytande som utbildningsminister 1989 gick det ganska fort, och överföringen av skolan från staten till kommunerna kunde genomföras med en hel del trixande och manipulerande och slutföras 1992. Sedan har det hänt en rad saker som man inte riktigt kan lasta någon av aktörerna för. Det inträffade en finansiell kris under början av 1990-talet som innebar ekonomiska påfrestningar för kommunerna. Att då kommunerna med sitt nya inflytande över skolorna har genomfört stora besparingar på skolan är olyckligt sett ur skolans perspektiv. Hur utvecklingen skulle ha sett ut om krisen kommit senare är omöjligt att säga.

Något om samhällets utveckling i stort

Staten (särskilt den svenska) var stark under 1960- och 1970-talen, men började också kritiserars i västvärlden. Tankarna om individualisering fick efterhand allt större plats. Ett nytt begrepp har därefter kommit in på den politiska scenen, och det är 'statsindividualismen' som innebär en kombination av den starka staten tillsammans med den starka individen. I en mening kan detta ses som en ohelig allians mellan socialistiska och liberala krafter. De influenser som nämns i samband med den svenska skolans utveckling under den här perioden brukar omnämnas med begreppet 'New Public Management' (NPM), och med det refereras till en liberal, ibland betecknad som "katedral", ekonomibaserad ideologi. Detta innebar bl.a. att den tidigare regelstyrningen ersattes med en mål- och resultatstyrning. Gunnar Berg talar i detta sammanhang om skillnaden mellan samhälle och stat. I sin bok *Skolledarskap och skolans frifrum* nämner han hur utvecklingen påverkat relationen mellan stat och samhälle.

Enkelt uttryckt innebär ett förstatligt samhälle att staten i allt väsentligt styr och reglerar samhällslivet i stort. Detta sker genom att samhället domineras av institutioner vars verksamhet genomsyras av ett innehåll som svarar mot statens intressen. En församhällelig stat står i princip för det motsatta: statens position i samhället är svag, reagerande och mer passiv.⁷⁷

För att koppla tillbaka till begreppet 'statsindividualism' kan det sägas illustrera den utveckling som skedde efter kommunaliseringen av skolan. En tanke hos Göran Persson och socialdemokratin i Sverige vid denna tidpunkt var att föra ner besluten till kommunal nivå. Detta var också i linje med vad Centerpartiet ville (även om de slutligen förhöll sig avvisande). Persson säger på en direkt fråga från

77 Berg, Gunnar, *Skolledarskap och skolans frifrum*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011, s. 42.

Gunnar Berg i en intervju (referens, ev. citat) att han inte trodde att kommunaliseringen skulle innebära en möjlighet till besparingar i kommunerna. Tvärtom säger Persson, och alldeles säkert menade, skulle kommunaliseringen snarare sporra kommunerna att skapa en bättre skola. Men detta var samtidigt som världsekonomin hamnade i en nedåtgående spiral, och det fanns helt enkelt inte lika mycket pengar att spendera på den allmänna välfärden. I detta läge blev skolan till den sortens ekonomiskt dragspel som kommunerna kunde spela med i kristider, och det alldeles oavsett vilken politisk färg det fanns i kommunen. Överhuvud taget medförde den finansiella krisen stora påfrestningar på svensk ekonomi, och det blev stora nedskärningar i all offentlig sektor. Den svenska kronan utmanades av finansmannen George Soros, och ett tag var marginalräntan höjd till 500% i ett slags försvar av den svenska valutan. När den svenska kronan devalverades underlättade detta för svensk exportindustri, och mot slutet av 1990-talet hade ekonomin återhämtat sig. Politiken hade redan sedan 1980-talet präglats av "tredje vägens politik"⁷⁸ och nyliberalism. Offentlig verksamhet avreglerades och konkurrensutsattes, och statliga verk bolagiserades, delades och privatiserades.⁷⁹ Friskolereformen genomfördes i Sverige 1992 av regeringen Bildt och innebar bland annat att friskolor skulle kunna få skolpeng från staten för varje elev. Skolorna skulle följa en variant av den vanliga läroplanen, under benämningen Lpf 94. Tanken att föra ner makten till kommunal nivå (och i fallet med friskolorna till de lokala organisationer som drev dem) blev tillsammans med den ekonomibaserade trenden NPM till en utveckling som, kan man i alla fall förmoda, gick i en annan riktning än den önskade. Och för att koppla till Gunnar Berg ovan så ledde utvecklingen på ett sätt varken till ett förstatligt samhälle eller en församhällelig stat. På ett annat sätt (Bergs) har marknadskrafterna tagit vid där staten tappat i beslutskraft.

Något om vad som borde göras

Här har jag bara ett antal rätt löst formulerade frågor att bjuda på i dagsläget.

Om min nutidshistoriska exposé är godtagbar i huvudsak så verkar det rimligt att fortsättningsvis studera huruvida den "Nordiska modellen" ägt bestånd under denna politiskt händelserika tid. Har den Nordiska modellen delats upp i olika utvecklingsskedan i våra olika nordiska länder? Har den Nordiska modellen förändrats i takt med liknande förändringar i vår omvärld? Har den Nordiska modellen tjänt ut sin tid? Finns det värdefulla saker med den Nordiska modellen som borde försvaras och bevaras? K-märkas? Ett sätt att studera hållbarheten i den Nordiska modellen kan vara att studera hur glesbygdsproblematiken hanteras. Som jag förstår saken sker detta på olika sätt i Sverige och Norge. Ett annat sätt är att studera hur specialpedagogikens problem hanteras. Detta sista tror jag kan vara en framkomlig väg i Sverige.

Referenser

Aasen, Petter, 'What Happened to Social-Democratic Progressivism in Scandinavia? Restructuring Education in Sweden and Norway in the 1990s' Ed. Apple, M.W. *The State and the Politics of Knowledge*. New York, Routledge Falmer Press, pp 109-149..

78 Tredje vägens politik avser den ekonomiska politiken och ses som en kompromiss mellan kapitalistisk marknadsekonomi och demokratisk socialism. Denna politik är internationellt sett förknippad med de nordiska länderna och framför allt till den socialdemokratiska politiken under 1980-talet med avregleringar, privatiseringar och liberaliseringar av ekonomin. Tidsperioden präglades allmänt av en politisk höggerväg med konservativa regeringar i Västtyskland, Storbritannien, USA, Danmark med flera.

(http://sv.wikipedia.org/wiki/Tredje_v%C3%A4gens_politik)

79 http://sv.wikipedia.org/wiki/Svensk_historia

- Ahlström, Karl-Georg, 'En kanal ut i världen. Svensk pedagogik i Scandinavian Journal of Educational Research', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009
- Ahlström, Karl-Georg, 'Vägen till specialundervisningen av i dag' i Wallin, Erik (red.), *Från folkskola till grundskola: tio forskare vid Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, belyser utvecklingen under 150 år i anslutning till folkskolejubiléet*, Pedagogiska institutionen, Univ., Uppsala, 1992, s 17.
- Antikainen, Ari, 'In Search of the Nordic Model in Education', *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006, pp. 229-243.
- Askling, Berit, 'Om pedagogik och utbildningsvetenskap – och betydelsen av nationella arenor för det kollegiala akademiska samtalet', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009.
- Berg, Gunnar, *Skolledarskap och skolans frirum*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011, s. 42.
- Blomqvist, Paula & Rothstein, Bo, *Välfärdsstatens nya ansikte: demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*, Agora, Stockholm, 2000, s. 35.
- Englund, Tomas, 'Talet om likvärdighet i svensk utbildningspolitik.', *Textanalys / Carl Anders Säfström & Leif Östman (red.)*, s. 325-346, 1999.
- Fritzell, Christer, 'Pedagogikens kris' i *Pedagogisk forskning i Sverige*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, Göteborg, 2011, nr 3, s 214-230.
- http://sv.wikipedia.org/wiki/Kommunaliseringen_av_skolan
- http://sv.wikipedia.org/wiki/Svensk_historia
- http://sv.wikipedia.org/wiki/Tredje_v%C3%A4gens_politik
- <http://www.hsv.se/download/18.6923699711a25cb275a80002398/Statistisk+analys+2008-8+om+forskningsresurser.pdf#search=%27forskningsmedelstilldelning%27>
- <http://www.hsv.se/statistik/statistikomhogsolan/> men också:
- <http://www.miun.se/blogg/GunnarBerg>
- <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisa2009/pisa2009keyfindings.htm> (PISA)
- <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1756> (PIRLS)
- <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2127> (TIMSS)
- <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2473> (PISA)
- <http://www.vr.se/download/18.13384c8f135aad61b559e0/1330595260352/VR+%C3%85rsredovisning+2011.pdf>
- Lakomaa, Erik, 'The municipal takeover of the School system' i *The economic psychology of the welfare state*, Economic Research Institute, Stockholm School of Economics (EFI), Diss. Stockholm : Handelshögskolan, 2009, Stockholm, 2008
- Larsson, Hans Albin, <http://www.newsmill.se/artikel/2012/04/03/inte-konstigt-att-folk-inte-vill-bli-l-rare>
- Larsson, Hans Albin, *Mat bättre vetande: en svensk skolhistoria*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2011, s 85.
- Nilsson, Ingrid, Segerholm, Christina, 'Några tankar om Pedagogikämnets utbildningspolitiska relevans', i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009, s 177.
- Perselli, Jan, *Fostersyn i svensk rätt*, 1. uppl., Tema, Univ., Diss. Linköping : Univ., Linköping, 1998, s 93ff.
- Persson, Bengt & Persson, Elisabeth, *Inkludering och måluppfyllelse: att nå framgång med alla elever*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2012.
- Persson, Bengt, *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*, 2. uppl., Liber, Stockholm, 2008, s 9.

- Persson, Sofia, *Läraryrkets uppkomst och förändring: en sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000*, Department of Sociology, University of Gothenburg, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008, Göteborg, 2008.
- Richardson, Gunnar, *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*, 8. rev. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010.
- Ringarp, Johanna, *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, Makadam, Diss. Lund : Lunds universitet, 2011, Stockholm, 2011
- Selander, Staffan (red.), *Kobran, nallen och majjen: tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, Myndigheten för skolutveckling, Stockholm, 2003.
- Skollag 2010:800, enligt riksdagens beslut: Prop. 2009/10:165, bet. 2009/10:UbU21, rskr. 2009/10:370.
- Telhaug, Alfred et. al., 'The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years'. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 3, 2006.
- Thullberg, Per, <http://www.newsmill.se/artikel/2012/03/26/vi-m-ste-erk-nna-att-decentraliseringen-slog-fel>.
- Vislie, Lise 'Pedagogisk forskning i Sverige, et gjensyn med feltet 10 år etter HSFR-evalueringen' i Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009.
- Wikander, Lennart, Gustafsson, Christina, Riis, Ulla & Larson, Lena (red.), *Pedagogik som examensämne 100 år*, Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen [distributör], Uppsala, 2009.

3.4 Anslagsredovisning

REDOVISNING MOT ANSLAG		BELOPP I TKR						
Anslag		Ingående överförings- belopp	Årets tilldelning enligt regeringsbrev	Omslag- anslags- belopp	Indrag- ning	Totalt disponibelt belopp 2011	Utgifter 11-01-01- 11-12-31	Utgående överförings- belopp 11-12-31
01 06 001 AP2	Allmänna val och demokratiforskning Mångvetenskaplig demokrati- forskning	0	5 000	0	0	5 000	5 000	0
09 01 006 AP11	Bidrag till hälso- och sjukvård Forskning inom farmaci	0	4 000	0	0	4 000	3 890	10
09 01 008 AP2	Bidrag till psykiatri Forskarjänster inom psykiatri	6 466	12 000	0	-6 466	12 000	11 681	319
16 03 001 AP1	Forskning och forskningsinformation Humanistisk och samhälls- vetenskaplig forskning	46 473	4 348 279	0	0	4 394 752	4 368 539	26 212
AP2	Forskning inom medicin och hälsa	3 188	272 604	0	0	275 792	274 746	1 045
AP3	Natur- och teknik- vetenskaplig forskning	1 057	850 480	0	0	851 537	860 205	-8 668
AP4	Utbildningsvetenskaplig forskning	12 190	1 025 036	0	0	1 037 226	1 031 904	5 322
AP5	Forskningsfinansiering och forskningsinfrastruktur	2 134	153 604	0	0	155 738	155 250	488
16 03 002 AP1	Forskningsfinansiering och forskningsinfrastruktur	27 904	2 046 555	0	0	2 074 459	2 046 434	28 025
16 03 002 AP1	Avgifter till internationella organisationer Avgifter till internationella organisationer – del till VR	0	260 061	0	0	260 061	250 690	9 371
16 03 003 AP1	Vetenskapsrådet: Förvaltning Vetenskapsrådet: Förvaltning	2 226	115 730	0	0	117 956	116 971	985
16 03 009 AP1	SUNET SUNET	0	42 740	0	0	42 740	42 740	0
17 13 006 AP1	Insatser för den ideella sektorn Forskningsprogram om det civila samhället	851	20 918	0	-851	20 918	20 760	158
AP3	Forskning men inom identifierade behovsområden	134	16 000	0	-134	16 000	15 842	158
Summa totalt		56 016	4 808 728	0	-697	4 818	4 818	0
				0	-7 317	4 857 427	4 820 371	37 055

* 28 452 tkr avser återstående medel av 150 000 tkr för ESS som först får disponeras efter regeringsbeslut.

Bjöm Rosengren var best man när Göran Persson vigdes med Anita Steen 2003.
Göran Persson vigde Bjöm Rosengren med Helena Sagnestam 2004.
Bilaga Jan Perelli